

Universitätsbibliothek Paderborn

**Iacobi Brvckeri Regiae Scient. Societatis, Qvae Berolini
Floret, Membri Historia Critica Philosophiae**

A Tempore Resvscitatarvm In Occidente Litterarvm Ad Nostra Tempora

Brucker, Johann Jakob

Lipsiae, 1744

Capvt Nonvm. De Christiano Thomasio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-28327

CAPVT NONVM.

DE CHRISTIANO THOMASIO.

§. I.

Leibnizio in historiae philosophicae recentioris enarratione merito iungimus CHRISTIANVM THOMASIVM, vi-^{Chri. Thomasi}
rum et sua aetate magnum, et meritis de repurgata philosophia ^{sui historiae} ^{vnde perten-}
hodie quoque illustrem. Eodem enim, quo Leibnizius, tempore re-
formare philosophiam est aggressus, nouumque eius systema eclecticum
condere coepit. Cuius viri historia eo magis attentione digna est, quo
magis eius potissimum moliminiibus mutati philosophiae vultus in acade-
miis protestantium Germanicis adscribendi sunt, isque maiori strepitu,
quam reliqui ante eum omnes, magnum istud negotium aggressus est. Nec
hoc solo nomine illustrem in scientiarum annalibus vir summus memo-
riam confecutus est, sed haud parum quoque ille conatibus suis ad id con-
tulit, ut totius eruditionis facies immutaretur, eiicerentur innumera pree-
judicia, et plurimum animorum accederet illis, qui relinquere patrum
semitas et sine cortice naturae contenderunt. Merito itaque miramur,
inuentum esse haec tenus neminem, qui tanti tamque celebriis viri historiam
literariam scriberet, quaque via, quo animo, quibus mediis ad scientia-
rum, preecipue philosophicarum et iuridicarum emendationem fuerit pro-
gressus, quid vel frustra tentauerit, vel parum ex voto asseditus fuerit,
quos vultus disciplinis omnibus, preecipue quae sapientiam moralem et
iurisprudentiam respiciunt, affinxerit, quibus ex caussis aliquoties syste-
ma iuris naturalis electum mutauerit, quibus artibus in tantis animorum
iris atque commotionibus intrepidum pectus aduersariis obiecerit, in
qua re de literis meruerit, in quibus hominem se prodiderit, quaque
alia sunt ad historiam eiusmodi, si vtilis esse debeat et iucunda necessaria,
exponeret. Quod illi, qui viri celeberrimi res retigerunt ^a, inter quos
vnus preestat doctissimus LEPORINVS ^b, tantum abest, ut preestiterint,
ut non nisi scopas dissolutas in historia Thomasiana deprehendamus. Vi-
ros ideo doctos, et monumentorum subsidiis fatis instructos, a partis vero
studio alienos et veritatis studiosos compellamus, ut hoc saxum voluere
non recusent, ita enim speramus, fore, ut dimidii seculi historia erudita
resque maxime memorables annalibus tradantur. Nobis desideria haec
explere licitum non esse instituti preesentis atque tractationis natura at-
que

a) GOTTSCHLING. in breui hist. verbis Halensis c. 5. p. 9. seqq. A. E. 1729. p. 470. Bibliotheca Germanica T. I. p. 138. GENTZ. GENTZ. hist. phil. p. 212. I. FABRICIVS hist. Bibl. sua T. III. p. 142. Bibliotheca juris impo-
rantium p. 47. similesque scriptores alii.

b) In Germania literata hodie viuente P. II.

que conditio satis manifeste prodit: sufficit enim Thomasium intueri tanquam philosophum et philosophiae reformatorem. Ad veros tamen et genuinos fontes respiciemus, nihilque eorum, procul ab odio et fauore remoti, omittemus, ex quibus constare poterit, quem locum vir celeberrimus in philosophiae recentioris historia occupet, quamque in theatro philosophico personam valde memorabilem effinxerit.

*Ortus, educa-
tio, studia
Thomasi.*

§. II. Natus est Christianus Thomasius ipsis calendis Ianuarii anni **cl^o i^o c^l v^o**, Lipsiae, patre satus Iacobo Thomasio, cuius eruditio et insignia in rem literariam merita toties depraedauimus, vitamque et res literarias in *antecedente huinus Tomi parte* enarrauimus. Is ut ingenium habebat elegantissimis foetibus ciuitati eruditae vtilissimum, ita coniugii fertilitate non minus disciplinis auspiciatissimus easus, prodiit enim ex eo par nobile fratum Christianus et Godefredus, qui illuistris doctrina medicus hodie adhuc literas paeclare apud Noricos ornat. Tanto parente cum gauderet noster, facile intelligi potest, nihil ab eo vel prudentiae artisque, vel industriae et attentionis fuisse omisum, quo ingenium, quod acerrimum et elegantissimum filius erat natus, comere, ornare, castigareque posset. Quod quanta felicitate executus fuerit vir paestantissimus euentus postea docuit. Cum enim agrum natura fertilem accepisset, et cultura accederet prudens et indefessa, fieri non potuit, vt non iacta scientiarum semina mature iucundissimam segetem ostenderent, et amplissimam messem pollicerentur. Nec solus in hoc fundo excolendo industriam suam pater posuit, sed emendandum parandumque quoque tradidit eruditissimis viris, quibus eo tempore Lipsiensis academia, virorum doctorum semper feracissima, abundabat. Inter quos Thomasii paeceptores eminere Fellerus, Rappoltus, Ittigius, Alberti, Menckenius, Franckensteinius, Rechenbergius aliique, quorum vnu et alter postea, cum is reformare philosophiam et iurisprudentiam coepisset, infestis cum eo signis concurrit. Vnde factum, vt obiicerent, conspuisse eum valde ingratum in faciem paeceptorum, immo, cum pater ipse scholasticam vel Peripateticam philosophiam docuerit, in patrios cineres minxisse. Quod impietatis opprobrium studiose a se declinauit Thomasius, seque gratum et addictum debere animum paeceptoribus professus est, sed ad dictiorem tamen veritati. Neque is parents erat, a quo castioris disciplinae semina haurire non posset, eum enim multa paeclare vidisse, licet temporis sui fato ea vulgare prohiberetur, suo loco obseruauimus^{c)}. Conquestus autem est filius^{c)} defuisse ipsi occasionem, patris institutione ita fruendi, vt omne, quod posset, emolummentum inde caperet. Debeat autem patris diligentiae quod in disputando valde exerceretur, disceret-

c) Vid. *Programma ab illustri viro Iurisprudentiae divinae praemissum*, quod cum *historiam studiorum iuuenilium eius enarrat*, omnino reliquis omnibus paeferendum est.

d) Idem monet **THOMASIUS** I. c. §. II. p. 8.
e) Vid. *Annotationes ad testamentum Ostenii* p. 392. **STOLLIVS** Hist. lit. P. II. c. 4. p. 634.

disceretque ex huius arenae literariae vsu atque consuetudine quadam animi praefentia ad controuersias virorum doctorum attendere. Quin et hoc parentis curae adscribendum est, quod philosophiae eiusque historiae, in qua ille excellebat, studium, iurisprudentiae praemiserit, quo pacto fundamenta iacta sunt, quibus nouum disciplinarum philosophicarum et iuridicarum aedificium feliciter superstructum est. Accidit autem, vt, quod ipse narrat *f*, ex scholis triuialibus ad academica studia traductus, patrem audiret **H V G O N I S G R O T I I** libros de *Iure belli et pacis* exponentem, vbi, et si tum temporis multa non intelligeret, cepisse tamen ipsum, ait, „doctrinae dignitatem et elegantiam, vt prae reliquis ei percipiendae et in „succum, quod aiunt, et sanguinem redigendae mox serio incumberet. „Cumque meminisset, patrem saepe in expositionibus suis auditores remi- „sisse modo ad theologos, errores Grotii in religione notantes, saepe ad iu- „reconsultos, vt ad quos potissimum opus Grotii pertineat, necessarium du- „xisse in priuata lucubratione lectioni Grotii iungere commentatores eius „duos, vnum ICtum Casparem Zieglerum, alterum Tübingensium theolo- „gum Ioannem Andream Osiandrum, quorum ille breuibus sed succinctis in „Grotium obseruationibus, in multis nebulas obscuritatis depulerit, hic ple- „raque Ziegleri, etiam cum non nominat, repetens, in istis quidem me- „moriam suam confirmauerit, in reliquis cautiones ipsi suppeditauerit, „ab heterodoxis Grotii opinionibus, simul vero Scholasticorum philo- „phiam moralem hinc inde panderit. Prodiisse tum **S A M V E L I S** „**P V F E N D O R F I I** libros de *Iure naturae et gentium*, eosque avide „se legisse, non solum quia praeustum ipsi dedissent eiusdem *Elementa*, „quamvis obiter inspecta, sed et quod ipsum caperet nimium quantum „stilus nitidus et perspicuus. Ac deprehendisse se quidem hic plurima, „quae Grotius neglexerat, plene exposita, non pauciora, quae ipsum „Grotium obscure loquentem illustrarent, sed non placuisse tamen aliqua, „quae communem doctrinam impugnarent. Non nouisse se enim quae- „stiones philosophicas a theologicis discernere, nec fuisse, qui id ipsum „doceret, et quamvis non appareret, quo pacto obiectionibus Pufendor- „fii posset satisfieri, neque responfiones eruditorum cum quibus data oc- „casione ea de re consulerit, satisfecerint ex aſſe, praeualuisse tamen au- „ctoritatem tot virorum venerandorum, vt stupiditatem potius ingenii sui „accusaret, quam finistri aliquid de doctrina communi suspicaretur. Haec de primis philosophiae conaminibus suis Thomasius, qui et porro narrat, qua ratione ad iurisprudentiam delatus in hoc tramite perrexerit, id quod factum, postquam anno clo 10 c 1771 primam et secundam lau- ream, quam vocant, in academia patria accepisset. Audienda est ipsa viri magni narratio, quae istorum temporum rationes literarias in scholis publicis

f) §. 5. p. 3.

Hist. philos. Tom. V.

LII

publicis mire illustrat. „Perduxit me, inquit *f*, interea amor iuris naturalis, vt consensu patris ex tribus facultatibus superioribus iurisprudentiam eligerem, ea magis intentione, vt defectum philosophiae hac parte supplerem, cum praeter memorata vel doctissimi BOECLERI commentarius in *Grotium* ostenderet, haerere aquam iis, qui iurisprudentia destituti ex sola philosophia, quae in academiis docetur, ius naturale pro dignitate eruere et explicare aggredirentur. Iaciebam ergo eius fundamenta quaedam vtcunque, et cum nullum ductorem haberem, qui methodum praescriberet, sequebar tritam viam, et modo hunc, modo illum audiendo comparabam notitiam potius aliquam confusam et laceram, ac male cohaerentem, quam prudentiam genuinam.“ Anno 1775 a parente in academiam Francofurto - Viadrinam missus est, vt, quos fentiebat, studiorum defectibus mederetur. Verum nec eo in loco rem successisse, narrat, „non culpa quidem praceptorum suorum, virorum optimorum et singulorum sua laude fruentium, sed potius, quod vulgata discendi methodus, secundum quam a plurium doctorum, inter se non raro dissidentium et diuersis hypothesibus subnixorum ore simul perhendere confuererit iuuentus, ad solidam doctrinam parum esset apta, quodque, vt fieri solet, multas horas, quae studiis et auscultationi impendendae fuissent, perderent sodales et conuersatio cum paribus.“ Erant autem tum in iurisprudentiae disciplina praecettatores Thomasio Stryckius et Rhetius, qui licet doctissimi essent, ex adductis tamen intelligitur, cur disciplina academica illi parum profuerit. Alacris enim promtusque ingenio, et acerrime iudicans maius, quo discendi ardor nutriretur, pabulum quaerebat, et ipse sibi prodeesse conabatur. Hinc trito proverbio, docendo nos discere, monitus, tentare apud se constituit, an lacunas, quas in male cohaerente rerum variarum, quibus caput repleuerat, congerie obseruabat, supplere, et studia haec tenus saepius interrupta concatenata inter se serie iungere ac sociare valeret. Nactus itaque veniam docendae iuuentutis, eam et institutiones iuris docuit, et IANI KLENCKII *Quaestiones ad libros Grotii* illi explicuit, exploratus quantum ex lectione et meditatione Grotii atque Pufendorfii profecisset. Neque tamen Scholasticorum principia moralia tum quidem defruerat, nec probabat Pufendorfium, multa innouantem, in qua heterodoxiae suspicione ipsum confirmauisse, ait, et *Indicem nouitatum contra Pufendorfium* editum, de quo suo loco dicendum, et scripta eristica, quibus velut communis hostis Pufendorfius ex omni parte oppugnabatur. Quos et amore orthodoxae veritatis et multitudine syllogismorum prolixorum et intellectu difficillimorum se in admirationem traxisse, credentem non habiturum Pufendorfium, quid reponeret, candide fatetur. Ait alia omnia euenerunt, cum *Apologiam Pufendorfii* legeret, videretque arma aduersariorum eius impetum sustinere non posse. Tunc enim dispepsi

dispelli incipiebant nebulae, quibus hactenus animum partis studium cinxerat, et opinio firmauerat, nihil in dubium vocandum esse, quod theologi declarauissent esse theologicum. Nam tum primum agnito discrimine inter theologiam et philosophiam deprehendisse se, ait, multa a theologis vnanimi consensu defendi, quae theologica non essent, sed ad philosophiam moralem aut iurisprudentiam pertinerent, pro doctrinis autem theologicis haberentur, quod philosophi catalogo vndeclim virtutum Aristotelico et Icti glossatoribus suis contenti, theologis ansam dederint nobilem sapientiae partem neglectam et domino vacuam occupandi. Et sic quidem feruidi ingenii magnorumque spirituum iuueni animus, mirum quantum, creuit, ut dubitare de doctrinis Scholasticorum moralibus inciperet; qua in re parentis exemplo confirmatus est, quem a priori sententia multoties abiisse nouerat; statuit itaque preeconceptis opinionibus non adhaerere, si veritas monstraretur. Sed eiiciendum esse et sectae preejudicium et preepostorum malae famae ex relicta communi via metum pulchre intelligebat, sibique in senatu philosophico suffragium vindicandum esse, cum et ipse ratione vteretur, decernebat, ratus, pecaturum se in creatoris benevolentiam, si pecudis instar capistro se, quo alii vellent, coecum duci pateretur. Itaque consultato auctoritatis imperio, ne fulgur alienae opinionis oculos excoecaret, ad ipsas, quae in controversiam erant deductae, quaestiones attendere, enucleatoque vero earum statu, obiectiones et responsiones examinare coepit, nec desistendum esse statuit, donec ex qua parte veritas staret, cognosceret. Cuius diligentiae amplissimum mox retulit praemium: conuictus enim multa esse dediscenda, quae prius adscuerat, coepit intelligere confusum chaos rerum sine recta via, sine certitudine congestarum omnem, quam studio suo, comparauerat, scientiam esse; et in id diligentiam contulit suam, ut hanc congeriem iusta meditatione in ordinem redigeret. Ita vero deferere castra philosophiae Scholasticae coactus, cum et male eos pugnare et signa tandem deferere, metu caussae iniustae videret, armatusque indignatione in vehementiam nonnullorum, qui in controversiis Pufendorfianis, cum ecclesiastici ordinis essent, acerbe in aduersarium fuerant debacchati, omne sectarium obsequium, quicunque etiam id imperaret, abiicere, libertatemque femel obtentam mordicus retinere firmissimo statuit confilio. Et hoc quidem pacto se sub duce illustri, (Stryckium vel Rhetium viros ea aetate celeberrimos intelligit) militasse ait, disputauerat enim publice *de Iure circa frumentum*, praefide Rhetio, at ita, ut ducem, non imperatorem, agnosceret, et saepius ad emendanda priora melius iam intellecta et digesta manum admoueret, quem morem ad vitae finem seruauit, ut cogitationibus prioribus posteriores haud raro substiteret. Hoc ita doctrinae suae modo constituto cum doctoris iuris insignia eo anno capessuisset, ad iter literarium se accinxit, et peragratis Germaniae inferioris terris ad Batauos accessit. Qua in regione cum

haud pauca virorum eruditissimorum musea adiret, ingenio acri, erecto et eruditione iam tum valde ornato multorum benevolentiam meruit, maxime autem Ioannem Georgium Graeum, virum celeberrimum fauorem nactus est, qui quoque egregie eum datis literis systaticis commendauit ^g, cum praestantissimi ingenii elegantiam in eo deprehendisset. Er retinuisse eum apud Batauos si annuisset, sed patriam meditabatur Thomasius, in quam absoluto itinere est reuersus.

*Studio Tho-
masii patriae
restituti.*

§. III. Restitutus patriis laribus, excussoque parumper pristino tempore, iuris ciuilis disciplinam seuerius excolendam aggressus est, quam docendo metam iterum attingere, iuris naturalis praesidio vultus sperabat, quamuis pandectarum interpretationem nunquam integrum antea percepisset ^h. Sed ad forum quoque transferre pedem, iusque ad facta singularia applicare coepit; quo in labore plus sibi philosophiam moralem profuisse, quam innumera iurisperitorum consilia narrat. Nempe meditationi et principiis iuris naturalis atque facti considerationi attentae atque sollicitae plurimum fidebat; quo pacto pulchre causas nonnullas tuitus est, cuius industriae specimen aliquod extare publice voluit ⁱ. Retraxit tamen paulo post pedem a strepitu fori, contentus commoda et incommoda iurisprudentiae forensis didicisse; cum iam tum intellexisset, falli eos, qui forum aulae esse περαιτερυμα statuunt, et turbae taedia paulo ferret impatientior. Reuersus ergo ad industriam domesticam, et tranquillitatis in otio philosophico emicantis studium, iuuentuti literarum disciplinam ambienti scholas aperire, et cogitationes de sapientia in ordinem redactas tradere constituit. Cumque iuris naturalis scientiam fundamentum esse omnis iurisprudentiae prudenter decerneret, eius fundamenta haec tenus in academis neglecta vel non satis exulta restaurare aggressus est. Ducecum autem initio elegit Hugonem Grotium de *Iure belli et pacis* erudite quidem praecipientem, sed paulo obscuriorum, quique explicatione et emendatione apud iuuentutem studiis dicatam opus habebat. Accurrebat magna iuuenium frequentia, quos et nouitas disciplinae, et commendata utilitas attraxerat. Metus autem pestis, qui subito animos occupauerat ita eas paulo post disiecit, vt solus cum Grotio relinqueretur Thomasius. Resumit tamen telam restituta patria, cum rediissent auditores, et finem tandem commentationibus suis imposuit. Quas ita absoluit, vt collatis iis cum Grotio, et commentatoribus omnibus et Pufendorfio, lumina praecipitis Grotianis accenderet, et vbiique iudicium interponeret suum. Abfolute curfu Grotiano, cum disciplinam iuris naturalis sibi iterum tradendam alii expetiissent, Pufendorfium ducem elegit, quem elegans de *Officio hominis et ciuiis* tractatio valde commendauerat: praemisit autem satis amplam controuersiarum auctori motarum magnaque tum vehementia agitatarum

g) Conf. SCHVRTZELISCH Ep. arc.
CCCLXXIX. T. I. p. 619.

h) I. c. §. 14. p. 10.
i) In Causis iuridicis selectis P. I. n. 1. p. 1. seqq.

tarum historiam; momenta excusit, sententiam modeste dixit, partium studio valere iusso: ostendit fontes, origines, occasiones doctrinarum, hypothesum influxum in conclusiones, nexus principiorum cum afferationibus primumque aliquod principium iuris naturalis analyticā methodo inuestigans, quid ex eo necessaria illatione sequeretur, demonstrare annus est, id tamen agens, vt, vbi recedere a Pufendorfio eum cogeret veritas, rationes dubitandi, que impellebant, candide exponeret. Maxime autem legem positivam vniuersalem fulcire, eaque supposita quaestiones iuris vniuersalis enodare felicius, quam haec tenus factum, fatagebat. Et hoc quidem pacto priuata industria rem publicam literariam iuuare, et pulcherrimae philosophiae moralis parti noua lumina accendere strenue contendebat. Ut autem publicum quoque eruditio[n]is testimonium extaret, et philosophiae praefidia ad iurisprudentiam ciuilem traduceret, edit anno c[irca] 1683, *Annotaciones theorericō-practicās in Io. STRAVCHI Dissertationes ad vniuersum iu. Iustinianum priuatum*. Vixit his temporibus adhuc Thomasius pater, cuius prudentia senilis ferocem filii animum nouarum veritatum amore et propagandi studio vehementer accensum, et quadam dicendi acrimonia se efferentem moderata esse indignationi autem eorum, qui in cathedra publica docebant, et quos nouitas illa valde mordebat, obstitisse videtur, quo minus in lites publicas noua iuris naturalis disciplina degeneraret. Illud certum est, quamdiu is vixit, publicis contentionibus non distraictum fuisse filium. Ait vbi is anno c[irca] 1684 fatis concessit, magnarum turbarum et contentionum acerbissimarum tumultus inter Thomasium, et Lipsienses doctores, qui in partes quoque traxerunt alios, exorti sunt, quos, qua licet breuitate ex fontibus genuinis porro enarrabimus*.

§. IV. Relictis castris scholasticis, quae theologi quoque de p[re]ceptis moralibus iureque naturali commentantes haec tenus fecuti erant, ad Grotium primum, cumque is pacem cum Scholasticis aleret, ad Pufendorfium nouum doctrinae moralis aedificium exstruente[m] Thomasium defecisse, ex antecedentibus constat, quo loco etiam paucis diximus, quam sibi viam ineundam statuerit. Non coniecerat tamen cogitationes suas in chartam, sed, quocunque meditationes suggestissent, viua voce auditoribus tradebat. Quos cum male ex ore eius p[re]cepta iuris natura-

L 113 lis

k) Diu inter arcana historias et *divisib[us] latu[er]e fata* Thomasiana, donec tandem ipse pleraque enarraret, iis viventium numero subductis, qui tragediam concitauerant. Addidit enim BRENNERSEN[us] Tr. de Iure principum Evangelicorum in conrouersiis theologis, expositionem summariam breuemque apologiam, lingua vernacula, in qua rem strictissimam expofuit. Integrum quoque et plenam narrationem inferuit *Causis iuridicis feris, Germanice editis* P. III. n. 1. p. 1. seqq. praefixo titulo Reliquarum papatus politici in intentata inquisitione in homines innocentes. Ipsam Apolo-

giam autem n. II. p. 44. seqq. exhibuit, quae titulum gerit: *Narratio summaria electionis auctoris ex patria sua, eamque passim illustravit*. n. III. p. 201. seqq. autem lites Massianas enarravit n. IV. p. 352. quae de consilio Francofurtano acciderunt, n. V. p. 492. ultimam persecutionem propera quae[stionem] matrimoniale descripsit. P. III. autem ea tergit, quae ob collegium de p[re]iudicis ei molestiam concitarunt. Ex his formibus narrationem noltram hauimus, qui plura sciendi cupido adiungi sunt. Nos rem, prout acta et delineata sententiam ferendam Lectori relinquimus.

Prima diss.
dia Thomasi
Lipsiensis.

Iis haud raro exceperis obseruauisset, succurrerent autem in dies plura, non a theologis modo, sed a iustitiae quoque sacerdotibus et interpretibus vel omissa, vel frustra promissa, quae supplenda esse in nobilissima doctrinae parte statuebat, ipse institutiones iurisprudentiae diuinae elaborare coepit, quibus Pufendorfianum iuris naturalis systema explicuit, eius hypotheses tanquam suas defendit; conclusionum nexum cum principiis exposuit, et ita introductionem in Pufendorfianum opus auditoribus tradidit, alia, intacta Pufendorfio, quae ad hanc disciplinam pertinere videbantur, suppleuit. Et ita quidem primum institutionum harum librum exire in publicum manibusque et iuuenum et virorum doctorum teri passus est. Factum id anno ¹151² LXXXVII. In eo libro potissimum fundamenta moralitatis a Scholasticis in ipsa rerum moralium natura, sanctitatisque diuinae cum illis comparatae ratione antecedenter ad voluntatem diuinam positae, Pufendorfium fecutus, reicerat, cunctis ad socialitatem reuocatis. Quod cum praecipuus in controvëris Pufendorfianis lapis offensionis fuisset, vt suo loco ex instituto exponemus, medendum vulneri, quod receptae doctrinae a Pufendorfio infictum erat, ratus Valentinus Alberti theologus et philosophus Lipsiensis, ad statum integratatis et imaginis diuinae primaeuum pedem retulerat, quae res eum fatis vehementer cum Pufendorfio commisit, vt suo loco trademus. Thomasius ergo, qui socialitatis principio, dudum Stoicis et Cumberlandio quoque contra Hobbesium pugnanti probato subscriperat, id sibi agendum esse statuit, vt ostenderet ³ non posse illud moralitatis obiectuæ (ita Scholastici vocant) figuramentum defendi, nisi solo niti quis velit auctoritatis praeiudicio. Sed cum Albertina quoque obstaret hypothesis, eandem simul examinavit, et constare non posse, nisi *eternitatem* multa admittantur demonstravit. Consensum quoque gentilium philosophorum, ad quem ille saepe prouocauerat, non sufficere ad ius naturale definiendum statuit. Non nominavit tamen hunc praeceptorem suum, ne, qui in vna academia docebant, bella ferere viderentur. Secundum et tertium librum annis sequentibus edendo, non Pufendorfianam tantummodo viam vterius pressit, sed et Pufendorfianis multa noua addidit, ius vniuersale diuinum posituum a naturali distinxit, capita iuris naturae auxit, polygamiam et incestum ex iure naturae eueri non posse, asseruit, aliaque adiecit plura, a typo doctrinae hactenus retento abeuntia, et nouitatis impatientes irritare aptissima. Siluere tamen per aliquod tempus et Alberti et censores, sic vt hanc sibi libertatem publico programmate, vernacula edito anno ¹151² XC1, gratularetur Thomasius, et apertis studiosae iuuentuti scholis iurisprudentiam hanc suam ita explicaret, vt refutaret Albertinas hypotheses, quoties suis praeceptis aduersarentur. Et haec quidem latenter sub cinere ignem accendisse; ex dicendis constabit. Forte tamen in apertam flamمام non tam cito erupisset, nisi accessissent scripta Thomasi

¹151² loc. cit. pag. 79.

masii alia, quibus omnem euertere philosophiam pristinam a patribus acceptam, eius autem doctores salse traducere quam plurimis erat vifus. Nempe ediderat *Introducionem in philosophiam aulicam*, inque hoc libro propaedeumata quaedam philosophiae cuiusdam elencticae ita disposerat, vt adhibita philosophica historica, et veterem philosophiam, maxime Peripateticam, et recentiorem, quam Cartesius effinxerat, quaeque pedem figere Lipsiae cooperat, libere reprehenderet, quibusque naeuis turgerent, ostenderet. Quae conamina philosophis displicuisse nobis non monentibus quilibet intelligit. Ita factum, vt in hominum sermonibus passim de his clandestinis dissidiis, verba miscerentur, quibus animi priuatum ex vtraque parte exacerbati sunt. A publica tamen pugna vtraque pars haec tenus abstinuit. Ast sufflauit latentes igniculos annus **clxclxxxviii.** Eo enim, qui prius in conscribendis actis eruditorum Menckenio operam suam collocauerat, Thomasius proprias Ephemerides condere coepit, quibus titulum praefixit: *Cogitationes liberae, seriae et iucundae, legibus atque rationi conuenientes, sive dialogi mensurui, de variis libris, maxime nouis*^{m)}. In quo scripto (cuius historia apud eos quaerenda est, qui literarios annales condideruntⁿ⁾) id imprimis auctor egit, vt et nouorum librorum naeuos reprehenderet, et praecidicia eruditorum atro saleaspergeret, et magna παρεντολη quid emendandum sibi videretur, quid abiiciendum satyra haud raro vifus mordaci, posthabito omni personae respectu pronuntiaret. Qui labor, vt haud vnam auctori suo inimicitiam conflauit (nam cum aliis quoque viris doctis, maxime Tenzelio, Praschio, Fabricio, Tschirnhausenio eum commisit^{o)}) ita imprimis fons malorum plurimorum in patria extitit. Nempe satyram commodissimum et efficacissimum remedium contra morbos inueteratos, quos omnem orbem literatum, maxime in academiis, occupare credebat, esse, firmiter sibi persuadens, in delineandis et amaro haud raro risu perstringendis vitiis eruditorum adeo ingeniosus et eloquens fuit, vt haud pauci contendenter, fieri non posse, vt vitia in genere describere et deridere in animo habuerit, sed respexisse satyricum Thomasii calamum ad nonnullos, de quibus incerti, vt solet fieri tradenerunt rumusculi; et certos homines istis aculeis petiisse. Erant etiam quidam^{p)}, qui suspicarentur, molestum hac ratione actis eruditorum quem laborem deseruerat, esse voluisse. Maxime praefatio Ianuario mensi praemissa vehementer quosdam momordit, in qua ad Barbonium et Taruffium, notissima paedagogi et hypocritae apud Plautum Gallorum, Moliерium,

^{m)} Freymüthige, lustige und ernsthafte, jedoch Vernunft und Gesetz maßige Gedanken, oder Monat-Gespräch über allerhand, vornehmlich aber neue Bücher.

ⁿ⁾ IVNCKER. de Ephemerid. erud. c. 17. p. 244. seqq. Anonymus in Relatione de scriptis mensuruis P. I. p. 57. Add. STRUVIVS Introd. in

hist. liter. c. 6. §. 28. p. m. 279. FABRICIVS Praef. ad Morhof. BAYLE Lettres T. III. p. 446- ed. March.

^{o)} Et quidem cum ultimo res cantum non ad aggressiones violentas peruerit. Praschius quoque scripte eum refutavit; conf. IVNCKER. I. c.

^{p)} Vid. Causae iurid. ser. P. III. p. 5.

lierium, nomina, ita differit, vt mores suo tempore paedagogicos et hypocriticos in academia patria regnantes traducere voluisse plerique crederent. Tacemus argumentum reliquum ingeniose mordax, hodie tamen obscurius illis comparitum, quibus eius temporis arcanae ignotae sunt circumstantiae ^{q)}. Haec cum animos, patriae philosophiae contemtu et reprehensione iam fauciatos vehementer affligerent, ad arma concilatum est. Et ipse quidem *Dialogorum otiosorum* (tales enim colloquentes finxerat) auctor satyram in primis tantum colloquiis ad alliciendos lectores se adhibuisse, eo consilio, vt mutaret in feriam tractationem, quamprimum licet, neminem autem laedere in animo habuisse semper testatus est ^{r)}. Aliter autem iudicarunt illi, qui virum iuuenem senibus praecclare de republica erudita meritis amare insultare indignabantur. His dialogorum menstruorum opus liber famosus esse visus est, vnde non alio medio, quam summi magistratus imperio, in ordinem redigi posse Thomasium statuerunt. Querelas ideo suas ad supremum, qui Dresdae floret, senatum ecclesiasticum Electoris Saxonie, cui paret academia Lipsiensis, detulerunt, rogantes, vt in auctorem anonymum velut calumniatorem publicum inquireretur. Ipse, qui sumtus fecit bibliopola eam ob rem, auctorem scripti denuntiare, iurisiurandi fide iussus est. Thomasius autem datis ad electorem literis supplicibus suo sumtu dialogos editos esse fassus, de vi sibi illata et persecutione graui intentata acerbe conquestus est, et principis auctoritatem implorauit, rogans, vt qui ipsum denunciasse, indicarentur. Mutauit quoque mense Martio dialogorum menstruorum titulum et serio magis se differere velle promisit, ita tamen satyrae inhaesit, vt dum se ipsum pingere simulabat, pseudophilosophiam, in cuius interitum iurauerat, false traduceret, quamvis in scholasticam tantummodo philosophiam, et doctrinam academicam omnem tum obtinentem ea dicta esse, nec personam villam speciatim tangere, ipsa verba satis probent. Quo tamen non obstante facultas, quae dicitur, philosophica, duce Val. Alberti, se peti rata, nouas querelas ad proceres ecclesiasticos in aula Dresdensi detulit. Quod cum intellexisset Thomasius, amicosque in senatu ecclesiastico, quos aduersarii habebant, metueret, ipse ad supremum aulae mareschallum Haugewizium cui non displicere dialogos menstruos audiebat, confugit, eumque sibi et elegantiori eruditioni fauentem inuenit. Ipse, vt ardebat eo tempore animi vigore in mense Aprili vitam Aristotelis, potissimum ex *Patriciis Discussionibus Peripateticis* excerptam illis coloribus depinxit, vt plene ad risum et contemtum Stagirita omnibus propinaretur, ea ingenii petulantia, vt falsius et acutius non posset. Quod vulnus, licet valde sentirent aduersarii Thomasii, quoniam tamen in aula patronum is natus erat, ferendum vindictaeque tempus expectandum erat aliud, praecipue cum ipsis dialogos, caussae suae

q) Conf. l. c. p. 39. vbi satis aperte id ipse innuit Thomasius.
r) l. c. p. 5.

suae bonitati sisus electori Thomasius inscripisset. Ita per integrum annum hunc Ephemeridum literiarum laborem continuando tela inimicorum prudenter declinavit. Neque illi tamen conquieuerunt, sed cum dicacitas eius animos vehementer vulnerasset, ferreque non possent, sine censorum iudicio extra patriam eius libros vulgari, et sine ordinis philosophici venia publice collegia indici, et auditorium priuatum excitari, concularique auctoritatem academie ab optimis principibus firmatam, ita precibus et querelis suis ineunte anno clo I o c L X X X I X senatum ecclesiasticum irritarunt, vt seuero mandato academie patribus et praetori circuli iniungeretur, loca illa satyrica excerpterent, et a constituto coram concilio academico Thomasio eorum rationes exigenterent, deque satisfactione poenaque irroganda ordinem ICtorum Witebergensem actis transmissis decernere iuberent, auctoritate senatus sanctioris autem illi centum ducatorum mulcta iniungerent, ne vel satyrica mordacitate, vel libris sine censura vulgatis laedere porro doctores publicos auderet. Cuius censurae valde grauis occasio, ex locis nonnullis enata est, quibus famam nonnullorum, maxime Alberti, laesisse culpabatur, quae tamen apud ipsum auctorem legenda sunt. Tempestatem hanc, in caput suum excitatam vt declinaret, libello supplici electorem adiit Thomasius, causas persecutionis aperuit, denuntiantes vt rei testimonium dicerent iubere petiit, et ius fasque istiusmodi mandatis clandestinis artibus extortis laedi testatus est, viam iuris fibi aperiendam rogauit, et supremi principis tutelam imploravit, easdem preces ad ecclesiasticum dicasterium supremum detulit. Quam eius contentionem auxerunt insidia Albertinae, quem Pufendorfianis litibus exacerbatum delatores passim dimisisse, accusasse apud administratos status theologos contra se accendisse, collegiorum instituendorum facultatem sufflaminasse, collegas in partes traxisse, calumniae culpam effinxisse, acerbe in eo libello supplice conquestus est, ad obiecta autem magno animo respondit. Ipse praesidem senatus ecclesiastici literis pro obtainenda iustitia adiit, viam tamen reconciliationis se non deserturum indicauit. Quam cum extinguae flammae, quae facile totam istam sedem literariam accendere posset, esse aptissimam aulae processus iudicarent, aduersarium Thomasii monuerunt, vt de componenda lите amica reconciliatione cogitaret. Mediatoris autem partes subiit Andreas Petermannus, professor medicinae, quem pro Cartesio contra Huetium apoligiam scripsisse supra narrauimus. Quo intercedente tandem ita dissidia ista composita sunt, vt dimissa actione amicitiam et praeteritorum obliuionem litigantes promitterent.

§. V. Nondum ista, quam strictum enarrauimus, tempestas detonuerat, cum noua eaque grauior, et exitium minatura exoriretur. Nemine *secundi motus Thomasius excitati.*

Hist. philos. Tom. V.

M m m

famo-

famosorum auctorem in aula Dresdene detulit, et velut calumniam auctorem impudentissimum accusauit, iis coloribus vsum, qui deteriorem facrorum omnium hostem pingere vix possent. Quae fulmina patroni, quos Thomasius in aula habebat, ita declinarunt, vt, cum partis studium subefie crederent, audiendam quoque alteram partem esse monerent. In iunctum itaque a senatu ecclesiastico supremo academie patribus, vt Thomafium ad se vocatum de accusationis capitibus interrogarent, prohibito omni satyrici sermonis genere, et ad aulam referrent. Monitus ab amicis Thomasius, vt in tanta aduersariorum auctoritate et potentia prudenter cauteque ageret, nec diffidere caussae stiae, nec ferociter agere constituit. Citatus itaque a concilio academico comparuit, et accusationis exemplum sibi tradi, defensionis autem potestatem fieri tempusque concedi rogauit. Erant autem, vt ipse refert, accusationis capita haec: levissimo animo eum et ipsa religionis dogmata, et sacrum ordinem ridere, insultare praeceptoribus, calumniis onerare ministerium, concionandi methodo illudere, crimina conficta illi oblicere, quemque a sacris confessionibus sibi esse voluisse, false ob piam muneric rationem traducere. Erat autem, qui potissimum se Thomafio obiecerat D. Augustus Pfeifferus, vir doctissimus, et philologiae sacrae eruditione iam tum celeerrimus, qui alterum ex suo ordine D. Ioannem Benedictum Carpzouium V. C. in partes pertraxerat; quique collegas deinde sibi reliquos iunxerant. Ille vehementer iam aliquoties tum in suggestu sacro, tum in sermonibus priuatis scurrilitatem bonis moribus inimicam Thomafio obiecerat, perfuaseratque collegis, maxime Carpzouio, qui Thomafio animae curam praestabat, hunc illo, quo sacram synaxin ab eo accepisset tempore, infamis satyra eum traduxisse; et hinc

Tantae animis coelestibus irae.

Non accepit accusationis exemplum ab academie patribus Thomasius, quod ab aula id iunctum sibi haec tenus esse negarent, spondebant autem scripturos se, vt voluntas superiorum ea in re pateficeret. Thomasius vero iterum ad senatum ecclesiasticum Dresdensem precibus conuersus rogauit, via amicabilis compositionis ne occluderetur, pateretque sibi, communicatis libellis aduersariorum, iustae defensionis facultas. Interim etiam coram academicis iuuentute Pfeifferus haud obscure Thomafium publico programmate atheismi accusauerat, et profanas nonnullas opiniones traduxerat, quibus sibi iniuriam fieri ad academiam Thomasius conquerebatur, petebatque, vt quod promittebat ille, collegium anti-atheisticum instituere ob seruandam in academia tranquillitatem prohiberetur. Ita vero factum, vt novo libello quoque theologicus, cuius membra erant Pfeifferus et Carpzouius impietatis contemtaeque religionis in senatu ecclesiastico supremo Thomafium accusaret, et inquisitionem denuo urgeret. Respondit iudex ecclesiasticus ex aula: licitum quidem fore Pfeiffero colle-

collegium dictum, audiendum autem Thomasium, et eorum testimonia petenda esse, quae contra ministerium monuisset, iniungendumque ut ad obiecta responderet. Non renuit is quidem, sed moram tamen, iter caussatus, petiit, et Berolinum ad Pufendorfium, Hamburgumque profectus hoc loco Ioannem Fridericum Mayerum, tum amicum sibi conciliavit, quem postea aduersarium expertus est. Redux cum caussae suae pars vterque insisteret, timeretque Thomasius, ne quod Pfeiffero permisum erat collegium anti-atheisticum cum famae suae dispendio inter iuuenes vulgaretur, *αντιδωρον* paratus, collegio iurisprudentiae diuinae, discursum prooemiale eumque gratuitum de differentiis iusti et decori publice instituendum promisit, ut occasionem haberet famae suae tuendae. Quod cum publica scheda vulgasset, petente ordine theologico, illa per famulum publicum sublata, prohibitus est, donec exceptionem attulisset, lectiones istas auspicari. Qui tamen cum licere sibi id crederet, praelectionis initio facto coram studiosa iuuentute apologiam pro se recitauit, paulo post tamen ab aula impeditus est. Ast is elusurus aduersariorum artes abrupto argumento tractationis, accusationibus aduersarii illico in istis scholis priuatis respondit, et cur absoluere eas non posset, non sine illius inuidia, indicauit. Quo tamen modo effecit, ut indicta ab aula mulcta, collegium istud continuare prohiberetur. Id quod ille ad lectiones prooemiales non pertinere caussatus in pristino tramite perrexit, caussas autem, cur se lectionibus Pfeifferianis maxime laesum putaret, in aula Dresdensi exposuit, curque moderamine inculpatae tutelae eo modo esset vclus, aperuit, paruisse se mandato intermissio collegio indicans, quaeque alia iuris remedia suppeterbant, caute adhibens. Ut vero admodum meditationibus erat foecundus, cum praelectiones laudatas claudere iussus ab aula cogeretur, eas in gratuitam praelectionem de praeiudiciis⁴⁾ commutauit, in qua more suo aduersarios depexos dare non omisit. Quam cum integrum ipse ediderit, conferri illa cum his meretur. Interim tamen tranquillitatem litibus praeferens, de pace cum aduersariis ineunda cogitauit, eiusque articulos ecclesiae ephoro Lehmanno, viro graui pioque intercedente, consignauit; iniuriam sibi fieri conquestus est, veniam, obliuionem actorum, pacem promisit, multis tamen frustra actis, nihil effecit. Tandem iussis confitorii coactus ad denunciationem ministerii respondit, tentatam a se frustra reconciliationem enarravit, beneficia iuris poposcit, arcana caussas detexit, querelarum suarum de iniustitia accusatorum rationes enarravit, dogmata impietatis suspecta exposuit. Ita litem contestatus, non sine omnium admiratione impetus vltra haud est, cum nec ministerium nec facultas theologica ad exceptionem eius aliquid reponeret. Ita libertatem academicam conseruans pristino itinere incedere,

M m m 2

4) Vulgavit eam in Caussis mixtis P. III. n. 7. uersarios ea, quae §. 50. seqq. p. 746. seqq. p. 627. Summam autem exposuit in Praef. Phil. dixit. ration. §. 8. p. 24. seqq. maxime inomordere ad-

dere, naeuosque eruditionis vulgatae detegendo emendare praeiudicia perrexit.

Tertii motus §. VI. Alter hic tragoediae Thomasianae actus fuit, ex quo, qua-
Thomafii cum lis eo tempore fuerit Thomasii animus, qualis aduersariorum eius, lector
H. G. Mafio. prudens et attentus, nobis non monentibus intelliget. Sequitur tertius,
non minus reformatori nostro grauis, immo prioribus molestior, quoniam
summa regis Daniae auctoritas controuersiis ipsis intercessit, nec cessauit
ea tempeftas, Thomasio iam ad Halenses Musas translato. Ipse totam
controuersiae historiam prolixe enarravit ^f, quem sequentes paucis, vt
institutum nostrum decet, rem complectemur. Ediderat V. C. Hector
Godofredus Mafius professor theologiae Holmiensis et concionator auli-
cus librum, cui titulum praefixerat: *Interesse principum circa religio-
nem Euangelicam*, in quo doctrinam de magistratu ita roborat, vt eius
maiestatem immediate a Deo esse multis rationibus euincere connitere-
tur, eamque doctrinam vtilitatis caufa quoque seruandam esse diceret,
et paſſim tum Romanas tum Reformatas partes amplexos refutaret. Enar-
rauit libri huius summam Thomasius in *Dialogis menstruis* anni
cl^o Io c lxxxix, cumque haud pauca illi displicerent, dubia sua circa
originem maiestatis exposuit, ita tamen, vt a satyrico sale, manus prorsus
cohiberet, isque videri vellet, qui dialogistica methodo vſus, a partibus
Mafianis, quas theologi eo tempore plerique probabant, staret. Mifit
illlico exemplum animaduersionum Thomasianarum studiosus quidam ad
Mafium (quod instinctu Carpouii factum esse Thomasius suspicatur,) et
displicere conatus censoris ordinis ecclesiastico atque theologicō acade-
miae, testatus est. Indignari vero valde coepit Mafius, a Thomasio
Lutherano Lutheranum religionis suae sanctimoniam, securitatem et
commoda cum falsa religione comparantem, aliisque partibus preeferen-
tem oppugnari, immodeſtiamque, calumniandi libidinem, ineptias et
duriflma verba alia in epiftola, qua iuueni illi respondit, obiecit, idem
in epiftola quoque ad adminiftrum rerum publicarum Saxonicum non sine
contemtu aduersarii repetit, et famoso dicendi genere atque calumniis
theologos Lutheranos, maxime autem clerum Daniae eum impetiisse,
conduētum a parte aduersa, (Reformatos intelligit,) conqueſtus est, eun-
dem instigans, vt ad aures electoris has querelas deferret. Prodiit quo-
que Petri Schippingii nomine libellus *ΣΥΛΛΕΥΤΙΚΟΣ*, et amarulentia ple-
nus contra Thomasium, Lipsiae postea, cura, vt coniiciebat ille, aduer-
ſariorum eius recusus, in quo ad obiectiones eius respondebatur, quem
tamen se inuitu prodidisse, videri voluit Mafius. Illum cum censura sua
in dialogis repetit Thomasius, et Mafium si non ipsum scriptorem, cer-
te auctorem esse, euincere fategit, et quam pefſime rem suam egiffet,
demonſtrare aggrefſus est. Aſt conuerſus ad regem ſuum Mafius, cauſ-
ſatus

f) Cauff. mixt. p. II. n. 3. p. 301. seqq.

satusque iniuria cumulari summos principes a Thomasio, literas ad electorem Saxonie impetravit, in quibus rex in scripta Thomasiana seuere animaduertebat, et poenam censuramque postulabat. Thomasius autem, ut ipse quoque audiretur, precibus suis aulam adiit: quae ut de causa tota Thomasium interrogaret, academiae Lipsiensi iniunxit. Is apologiam ad aulam pro se scripsit, et quid istud dogma velit: maiestatem non esse immediate a Deo, ac quo pacto iniurium in summos principes esse nequeat, demonstrauit, conquestus simul, Mafium libello famosam ipsius arrofisse, cum quae ipse scriperit in dialogis, in terris electoris Brandenburgici examen censuramque subierint. Aula vero, ut coram concilio academico responderet, iniunxit, cum qui regis Daniae res in aula Dresdensi curabat, vehementer negotium vrgeret; cavitque, ne fine censura aliquid typis Thomasius ederet. Et haec quidem ad annum usque clo Io c xc acta sunt, quo noua Thomasio tragoeadia excitata est, quam paucis tangemus.

§. VII. Inimica aduersus Thomasium odia fouisse Lipsienses doctores, Valentini Alberti, Ioannem Benedictum Carpzouium et Augustum Pfeifferum ex supra narratis constat, quae inita concordia non tam sustulerat, quam ad tempus tantum sponuerat. Excitabat autem latentes sub fauillis et cineribus igniculos, controversia, quam a pietatis studio, singulare disciplinae genere promouendo Pietisticam appellare mos est, quam hoc loco enarrare velle, esset extra oleas vagari: tota enim res, quae maximos strepitus concitauit, in annalibus ecclesiasticis enarranda, et fine partis studio et praeiudicio, quod vehementer plororumque narrationes corrupit, expendenda est^t. Et ipsa quidem pietatis promouendae consilia ad Thomasium aliud agentem nihil pertinebant, cuius eo tempore rationes ita comparebant, ut facile intelligi posset, Pietistae personam, quem barbaro vocabulo nominant, Thomasium exhibere haud velle. Ast cum magna dicendi sentiendique libertate vteretur, nec auctoritatis academicae praeiudicium ullum apud eum in iudicando pondus haberet, rogatus a B. Augusto Hermanno Franckio, theologo post ista tempora famigeratissimo, responsum iuris^x in ea quaestione scripsit, causaeque isti sua sententia adfuit, id quod non potuit non eos, qui pro extinguedenda factio, quam accusabant, Pietistica, ad arma conclamauerant, vehementer irritare, et praecipue illos, qui malevolum Thomasio animum fouebant, nouis calcaribus contra eum exstimulare. Accessit et alia res, quae Thomasium apud Theologos magna inuidia cumulauit^u. Nempe

M m m 3

iunxerat

*Quartae tur-
bae et exi-
lium Thoma-
si sponta-
neum.*

t) Scripta potiora in celeberrimo hoc argumen-
to confusa praeceps alios nominat B. Io. F. R.
Bv d e v s. Introd. in Hist. theol. L. II. c. 7. p.
1420. seqq. quae confusa.

u) Integrum repertum et multa ad histeriam na-
scientis controversiae ex actis pertinentia notauit

THOMASIVS in Caussis mixt. n. 4. p. 352.
seqq.

x) Ipse quoque totius rei historiam et exitum
enarrauit I. c. n. 5. p. 492. seqq. vnde nostra
hausimus.

funixerat sibi coniugem Mauritius Guilelmus, dux Saxonie, princeps literatissimus, filiam electoris Brandenburgici ²⁾. Quae cum Reformatorum partibus esset addicta, coniugium eiusmodi inter disparis religionis homines principibus dissuadere conatus est, Philippus Mullerus, praepositus Parthenopolitanus. Qui cum intempesta scriptione aulam Berolinensem valde exacerbasset, in eunte anno clo 10 c x c captiuus electoris tussu abductus est. Eius librum atque thesin in eo defensam peculiariter scripto, *de Matrimonio inter principes Lutheranos et Reformatos* refutauerat Thomasius, et pro Reformatis nonnulla contra Casparem Loescherum theologum Vitebergensem monuerat. Ita crabronibus irritatis pristinae inimicitiae redibant in memoriam, praecipue cum lectiones *de Praejudiciis*, quaeque in iis sonabat apologia pro Michaële Montano atheisti accusato, valde nonnullos morderent, eo quod characteres hypocitarum ea occasione delineasset ¹⁾, quibus nonnullos ex antagonistis Pietistarum petere videbatur, adhibitis sacrarum paginarum testimonii. Quod cum ferendum non esse pars aduersa iudicaret, accusarunt profanae mentis auforumaque verbum diuinum dedecentium Thomasium coram senatu ecclesiastico, qui Dresdae est, supremo, Vitebergensibus Theologis similes querelas in eo dicasterio effundentibus, quod in libro supra nominato, in Saxonie principes peccauisset. Quae res ita clam acta est, ut quid sibi respondendum esset, intelligere se nunquam potuisse, denegatis accusationum libellis, conqueratur Thomasius, et is responsionem ex carcere metueret. Ex decreto enim senatus ecclesiastici, ab academico concilio Thomasio omne legendi scribendique ius adiendum, et, quod se comperisse ait, ipse carceri mancipandus erat, ut inquisitioni, quam vocant, personali locus esset. Quod qua ratione exequutioni dare voluerint aduersarii ipse pluribus narrat. Qui cum legendi scribendique facultatem sibi ademtum iri intellexisset, quibus tamen mediis familiam hactenus honeste aluerat, electorem Brandenburgicum, in cuius aula patronos sibi valde fauentes habebat, precibus adiit, ut liceret, in vicina vrbe Halensi, vbi equitibus scholae parabantur, confidere, et auditoribus lectiones suas tradere. Quibus exauditis publice ex vrbe Lipsiensi voluntario exilio discedens ²⁾, cum ad aulam Saxoniam se conferre crederetur, Berolinum praeter omnem expectationem concessit, coruque, quod aiunt, delulit hiantes. Quod ita in iram conuertit eius aduersarios, ut supellecstilem eius arresto, quod vocant, detinerent, ipse Berolino significauit, paritum se mandatis, nec scholas amplius in patria esse aperturum. Quo factum, ut cum amici intercederent, publica electoris auctoritate Halae docere stipendio conducto iuberetur, cuius noui

1) Dispuicisse hoc coniugium ob caussas politicas aulae Dresdensi innuit Thomasius.

2) Exhibuit haec omnia ipse Thomasius l. c. p. III. n. 7. §. 45. seqq. p. 731. seqq.

1) Relegatum esse perperam tradit auctor Biblioth. iuris imperant. L. I. Pos. VI. §. 1. p. 48.

noui muneris in eo loco, vbi tum academia nondum florebat, auspicio anno clo Io c xc Dom. Quasimodogeniti init. Qui rerum euentus quantum inter aduersarios Thomasi motus excitauerit, cum is libertate gaudens magnis animis pro caufsa sua more ingenii sui pugnare et acerrime eos mordere pergeret, lectori cogitandum, et ex libellis eristicis atque controuersiis eius temporis, quibus etiam Ioannes Fridericus Maierus, Anti-Pietistarum promachus, immixtus est, cognoscendum relinquimus, cum ad nostram tractationem ea res non pertineat. Id vnum notamus, tanto feroce rem ex vtraque parte actam esse, vt Vitebergensem academiam frequentare elector Brandenburgicus subditis suis interdiceret. Qui quanti Thomasi ficeret, eum inter consiliarios suos adoptando, testatum fecit. Thomasius vero ad intimioris admissionis proceres et sanctius consilium in aula Dresdensi prouocando, iustitiam flagitauit, supellectilis suae liberationem poposcit, et vt apologiam liceret edere, rogauit, promittens, demonstraturum se, quod contra octauae legis diuinae argumentum grauissime peccauerint aduersarii sui, ipsamque pacem publicam laetserint. Ad quem libellum supplicem postea iteratum responsum quidem non accepit, actione tamen omni quiescente supellectilem suam Lipsia Halam sine vlo impedimento transportauit ^a.

§. VIII. Haec dum inter Saxones aguntur, non quieuit in Dania *Continuatio* *litterum Magia-
norum.*
Masius, sed cum nonnullis Reformatorum doctorum controuersia misce-
retur, quavis occasione rodere Thomasi eumque velut calumniato-
rem traducere perrexit. Quod ille erigendo apud Halenses nouo auditio-
rio intentus, dissimulauit ad tempus, non tamen obliuioni tradidit. Dia-
logis enim menstruis anni clo Io c LXXXIX tandem dedicationem ad inimi-
cos suos praefixit, nomine vero Masio inscripsit, et vlcus more suo for-
titer satis tetigit. Quod tanta vehementia exulcerauit Masium, vt ob-
tentio regis mandato chartas Thomasianas per carnificem vtricibus flam-
mis Hafniae extinguendas curaret, remque per omnes terras in nouis re-
lationibus diuulgaret ^b. Detulit id ad principem suum Thomasius, fa-
ctumque enarrauit, nihil tamen vel auxili vel poenae ab aduersario po-
stulandae petiit. Elector scriptis ad Daniae regem literis de Masio, qui
reformatas partes valde perfrinxerat, vindictam audaciae et iniuriae po-
poscit, rex respondere ad accusationem Masium iussit, qui prioribus vestigiis
insistens mandato paruit. Thomasius autem, vt se ab illata ignominia
vindicaret, peculiari tractatione, Attilae Friderici Frommholdii perso-
nam mentiente quaectionem excuslit, quid faciendum sit scriptori bono et
bono. si alieni magistratus iussu scripta ipsius a carnifice combu-
rantur? In quo et ineptum esse, et illicitum his mediis in caufsa maxi-
me iusta vti, recteque eiusmodi ignominiam intentatam rideri comtemni-
que,

a) Haec omnia ipse l. c. n. 2. p. 44. seqq. multis enarrauit.

b) l. c. §. 33. seqq. p. 295. seqq.

que, ferrique sine indignatione ab homine vere Christiano posse, demonstrauit. Quo in scripto licet neminem nomine auctor compellauisset, intellexerunt tamen, qui nasum habebant, cauillam Mafianam peti. Is igitur adscito Aetii Dieterici Ehrenholdii nomine schediasma opposuit, in quo libellis famosis eam poenam deberi, euincere conatus est. Quas contentiones cum in vilitigationes abire Thomasius cerneret, respondere Mafio amplius noluit. Cumque non minori dicacitate pro Mafio prodiret Sigefridus Benzenius, edito *Christiano minime Christiano*, maluit generoso silentio iniurias contemnere, quam vlcisci. Et his quidem fabula Mafiana exitum nausta est.

*Coutrouersiae
plures Tho-
masti.*

§. IX. Nondum turbarum ex Saxonia exortarum satis erat, quamuis in tutum sese recepisse portum Thomasius crederet. Et halcyonia quidem, certe tranquilliorum animi statum fortuna promittebat, qua nouas lectiones Halae Saxonum anno clo I o c xc, auspicando frui coeparat. Vix enim lectiones suas cum auditoribus nonnullis, qui Halam concesserant, erat auspicatus, cum satis frequenter iuuenes confluarent, licet sedem academiae vrbs ista tunc quidem nondum praebeisset^c. Ipse, ut in schola illustri, solus coetui discentium cum praebeisset, cuncta feliciter moderatus est, fama autem nouae scholae ita mox vbiique percrebuit, ut ex comitibus et nobilibus imperii multi accurrerent, ipsaque Dania et Germania inferior discipulos suppeditaret. Quorum numerus cum indies cresceret, elector, iam tum academiam nouam animo parturiens, cum ex thermis Carolinis domum rediret, conspecta iuuenum literarum studia aemulantium frequentia, cogitata perficere, alias quoque viros doctos hue vocare, nouumque Musarum domicilium excitare constituit, ex quo tandem Fridericana, hodie laetissime florens surrexit. Quae cum solenni inauguratione anno clo I o c xciv, dedicaretur, Thomasius professor publicus iuris ordinarius et post Stryckii obitum ordinis iureconsultorum praeses, Ordinarium vocant, sanctioris consilii regii membrum, directorque academiae Fridericanae constitutus est. Et hoc quidem pacto tempestas, quae in caput Thomasii exardescere cooperat, et insignem fortunae eius calamitatem minabatur, in laetissimam serenitatem, discussis nubibus, transiit, ipsisque literis, maxime vero philosophiae eclecticae, quae ab eo tempore magna animorum fortitudine et oris libertate coli ea in schola coepit, salutaris prorsus atque exoptatissima accidit. Ast quamuis in eo loco quietam sedem, extra telorum iactum positus, Thomasius inuenisset, magna fame apud exteros et insigni plausu atque auctoritate apud discipulos frui coepisset; oppugnatus tamen porro ab aduersariis magna pertinacia est^d, vnde acerrima postea viro illustri pugna exorta est,

c) I. c. p. 118.

d) Contentionis ferram cum Thomasio reciprocarunt Io. Alb. Fabricius, adhuc iuuenis, Alb.

Christ. Kothius, Io. Lud. Praebeiss Henr. Klausius. Io. Frid. Mayerus Guil. Ern. Tenzelius, Augustus Bremius, Io. Gottlob Stolze, Iustinius Mayer

est, praecipue cum falso acrique dicendi genere pungere aduersarios, et indies magis receptis hactenus dogmatibus dicam scribere ac in omni doctrinae genere, maxime quod ad iurisprudentiam naturalem, ciuilem et ecclesiasticam pertinet, innouare multa et veteres sententias abiicere pergeret. Cumque idem nouarum doctrinarum studium insigni alacritate plerique, qui tum in noua fede literaria viuebant, doctores fouverent, et innumeræ inde orirentur controuerfiae, ipsum vero bellum pietisticum in hanc quoque academiam, velut in theatrum aliquod, effet traductum, paucae lites fuere, quarum non vel pars quaedam fuit Thomasius, vel saltem spectator minime otiosus. Et primis quidem academiae annis Massianam controuerfiam magnis animorum iris agitatam fuisse supra iam narrauimus; Paulo post de iure circa adiaphora cum Carpzouio ita disputauit, ut exacerbatus aduersarius anno 1700 c. xcv, et dissertationem istam et annotationes ad Monzambanum fisco addici curaret. Longum autem effet, enarrare lites omnes, quibus ad fata vsque vitae suprema cum innumeris aduersariis conflixit ^e, cum et philosophi eo tempore ferre vix possent, exagitari et satyra mordaci exsibilari philosophiam a patribus acceptam, et imprimis, qui ecclesiastico ministerio inuigilabant, indies ob inueteratos, quos cauillabatur, morbos, ab eo morderentur; quod infinitas papatus reliquias in protestantium ecclesiis (haec enim eius vox fuit) sibi detexisse videretur, easque ad dogmata haud pauca momenti non contemnendi referret. Qua re factum est, ut qui in eadem academia docebant theologi, cum eo committerentur. Id quod imprimis in controuerfia de concubinatu apparuit, in qua non modo scriptis cum Thomasio disputauit B. Breithauptius, sed res ipsa quoque ad aulam delata principis auctoritate, vix compesci potuit; quam historiam cum ad limites nostros non pertineat, prolixius enarrare nil attinet, satis autem quod est, dabant eruditissimi *Bibliothecae germanicae* ^f, Gallica lingua vulgatae auctores, qui reliquos etiam theologos nominant, qui Thomasium ob id argumentum non sine magno strepitu adorti sunt. Idem fere euentus fuit controuerfiae de magia et processu beneficii, in quo argumento magno animo inueterata praeiudicia Thomasius eiecit, edita dissertatione *de Crimine magiae*, quae anno 1701 c. cxi comparauit ^g. Vix enim paradoxa et inexpectata tractatio prodierat, cum ex omnibus fere Germaniae angulis ei contradiceretur, praecipue cum alia dissertatione ob metum spe-

Mayer, Io. Gust. Reinbeck, Ioach. Iust. Breithauptius, Io. Wolfgang. Iaegerus, Io. Andr. Gramlichius, El. Camerarius aliquique, ut raseamus Pseudonymos, S. Petrum Encratitam, Realem de Vienna, Hieron. a S. Fide, similesque.

e) Pleraque scripta Anti-Thomasiana enarrant LEPORINVS 1. c. et Bibl. iuris imperant. c. 1.

pol. 6. §. 9. p. 61. seqq. qui ea que breuitati li-
tantes omittuntur cogimur, supplebunt. Nonnulli
in seqq. tangemus.

f) T. I. p. 138. f. T. II. . p. 71. seqq.

g) Prodiit quoque Germanice cum apologia au-
toris 1706. 8. et in Collectione Reichiana.

Spectrorum contractum locati conducti rescindi non posse probauisset, venissetque ideo in suspicionem omnes spirituum apparitiones spectrorumque existentiam vna cum pactis cum principe inferorum, et aliis huius commatis eum inter praeiudicia referre. Tanta etiam acerbitate lis ista inter eruditos Germaniae personuit, vt nec ab atheismi macula Thomasio inurenda quidam abstinerent, quamvis et ipse et antagonistae monerent, nec de malorum geniorum, nec de spectrorum vel beneficiorum existentia, sed de pactis cum tenebrarum principe explicitis sermonem esse. Quae tamen omnia curatus hoc loco tangere, cum a tractatione nostra abhorreant, non licet: consulenda autem collectio scriptorum huc pertinentium edita a IOANNE REICHO^b, quaeque aferit Cel. STOLLIVS^c. Et similia quidem innumera annotari possent, si historiam criticam vitae Thomafii scriberemus; qualem operam hodie eo magis exoptamus, quo magis fauor odiumque partis, quae in hoc argumento haud ita pridem scriptores multos in praeceps egerunt, deferuescere coepit, ea autem viri illustris per omnem disciplinarum circulum fuere conamina, eorumque fata tam singularia et memorabilia, vt dimidii fere seculi historiam literariam complectantur, quam accurata commentatione exposuisse haec tenus neminem merito dolemus. Verum hoc aliorum curae relinquimus, Thomasiūmque in philosophico tantummodo orbe tanquam philosophiae reformatorem intuemur, quidque usque ad vitae fine morbo acta finem, qui ei anno clo 10 ccxxviii, ix. cal. Oct. Halae ex diarrhoea obtigit, postquam in patriam lautis conditionibus reuocatus redire noluit, pro emendanda sapientia naturali lumine homini innotescente suscepit, iam porro enarrabimus.

Cenarus Tho- §. X. Prima emendanda philosophiae conamina suscepisse Thomasiūm adhuc in patria versantem edita *Introducione in philosophiam au-*
reformanda *Philosophia.* *licam, seu primis lineis libri de prudentia cogitandi atque ratiocinandi*
*Lipsiae clo 10 c lxxxviii ** supra diximus. Reformanda et in alios vultus refingendae philosophiae in genere, et imprimis disciplinae rationali liber eruditus totus destinatus est. Videbat auctor nihil intolerabilius esse iugo sectario, idque excutiendum tandem aliquando in scholis publicis Germaniae esse, prudenter recteque statuebat. Quod vt ingeniis erectis et seruire nesciis persuaderet, ad philosophiae historiam confugit, Graecanicaeque philosophiae sectas et opiniones strictim quidem, at eleganter et cum cura recensuit, iudiciumque interposuit. Quo in labore schedis parentis quin adiutus fit, vix dubitandum videtur. Non vero contentus placita sectarum enarrare, naeuos quoque et errores omnium,

b) Halae 1704. 4.

i) Hist. Liter. P. II, c. 3. §. 50. p. 513 seq.

*) Addita est VLRICI HVBERI oratio de

pedantismo, recusa comparuit Halae 1702. 8. et
Germanice, sed infeliciter versa, Berolini 1710.
Conf. Bibl. noua Vol. I. p. 621.

omnium, more suo, candide detexit. Tum ad rationalem philosophiam conuersus, quid in Peripateticorum logica sibi displiceret, quid in Cartesianorum rationali philosophia reprehendendum esset, exposuit, siveque ad logicam eclecticam viam sibi paravit planiorem. Fatemur multa vidisse virum acutissimum veritati proxima, naeuos detexisse plurimos, viam, quam postea magna felicitate in arte ratiocinandi ingressus est, egregie aperuisse, vlcera quoque sectarum fortiter tetigisse; ait sunt tamen, ut plerumque illis euenire solet, qui viam hactenus non tritam sternunt, haud pauca, quae emendatione opus habent. Maxime in historica libri parte multa admisit, afferuitque, quae inter vulgatos historiae philosophicae errores referenda esse, ex tractatione nostra sole meridiano est clariss. Qualia sunt, sectae inter Cainitas et Sethianos, quaeque de philosophia Salomonis et Hebraeorum differit, itemque narrationes aliae v. c. Aegypti atque Libya philosophiam parentem habere Abrahamum, multa accipisse Pythagoram a Persis, Chaldaeis, Indis et Iudeis; primum atomorum auctorem fuisse Leucippum; Heraclitum Ionicae sectae esse adscribendum; Peripateticam sectam post Theophrasti mortem ob logomachias fuisse neglectam et tantum non intercidisse, Potamonis sectam vere eclecticam fuisse; idemque de Cicerone esse dicendum; tempore imperatorum exiguum fuisse famam Peripateticorum, Cynicorum et Pythagoreorum; edictum Antonini de tolerandis quatuor sectis, eclecticam simul comprehendisse, Paulum Col. II, 8. Essenos confodere, Lucianum fuisse Scepticum, Themistium inter patres ecclesiae vixisse, errores Valentini Epicurum et Aristotelem parentes habere; Iobum in Arabia antiquissimum fuisse philosophum, Auicennam et Auerroëm simul Cordubae habituisse; Ruclinum primum scholasticorum parentem esse, desuisse Nominales cum Abaelardo, abhorruisse a Peripatetica philosophia in scholis publicis Melanchthonem etc. Qualia Thomasium partim ab Hornio seductum admisisse, partim aliorum excerptis sifum non satis examinauisse omnino est verisimile. Acutius cernebat in detegendis confodiendisque naevis philosophorum. Maxime Peripateticos et Cartesianos ita iugulabat, ut magni inde motus, quos in antecedentibus tetigimus, exorti non parum augerentur. Sed Cartesiana quoque factio, paucim culpata a Thomasio, silendum non esse ad Momi huius reprehensiones statuit. Prodierat enim contra philosophiam aulicam et censuram Cartesiana doctrinae, quae in ea comparuit antagonistae duo, Michaël Rhegenius, et Realis de Vienna. Et illius quidem supra in Cartesianismi historia mentio facta iam est. Hunc autem personatum scriptorem GABRIELEM WAGNERVM virum doctum, nullo tamen munere publico auctum fuisse docet Ven. REIMMANNVS^k, qui de eo videndus. Edidit is *Discursus et dubia in introductionem in philosophiam aulicam*, ad quae cum

Nnn 2 respon-

k) Hist. liter. German. Vol. IV. p. 110.

responderet Thomasius¹, fassus est, esse auctorem virum multarum ad detegendam veritatem virium, ast qui concessam sibi hanc facultatem magis adhibuerit, ad pernoscendos errores nonnullos generales, quam eorum detegendam originem, in auctoritatis et praeципitiae praeiudicio quaerendam, quique non satis sibi cauerit, ne odio fauoreque in partes abriperetur, et intellectus vires supprimeret. Nec negari potest, valde eum versatum esse in historia physica et mathesi, fortiter artem syllogisticam oppugnare, iniurium autem in ipsam ratiocinandi artem, ideo reiectam, esse, nimiumque animum naturali philosophiae et disciplinis mathematicis addixisse, in laudando quoque et reprehendendo modum non satis tenere monet. Quae sufficiunt, vt inde colligamus, eruditum aduersarium Thomasio obtigisse.

*Restauratio
philosophiae
rationalis
Thomasiana.*

§. XI. Ita hac logica elenchtica, (quem antecedentis scripti characterem ipse definit², ne cum sequenti confundatur) viam sibi ad nouam ratiocinandi artem parans, methodo eclectica ex scriptoribus recentissimis collegit, quae ad intellectus humani naturam, operationes, facultates omnemque veritatis eruendaque artem pertinere ipsi videbantur, suasque meditationes iungendo anno clo loc xci, exire in vulgus vernacula iussit *Introductionem in philosophiam rationalem, in qua omnibus hominibus via plana et facilis panditur, sine syllogistica, verum, verisimile et falsum discernendi, nouasque veritates inueniendi.* Cui introductioni paulo post accessit *Praxis philosophiae rationalis, sive brevis et perspicua atque solida ars excolendi et ad inquirendam veritatem praeparandi ingenii, vt veritatem aliis tradere, aliquorumque opiniones interpretari, ac errores solide refutare possit.* Et prior quidem liber ultimus, quem in patria ediderat, auctoris foetus fuit, quem ideo concepit, vt detectis erroribus logicorum philosophiae aulicæ opera, ipsam iam doctrinam rationalem exponeret, et quid sibi de intellectu humano eiusque facultatibus et vnu videretur, tradaret. Hinc de eruditione in genere eiusque complexu, de eruditione logica, de operationibus intellectus humani, de terminis technicis logicae, de veritate in genere, de veritate prima et indemonstrabili, de demonstratiuis veritatibus ipsaque demonstratione, de incognito, de verisimili et vero dissimili, de gradibus probabilitatis, de inuentione veritatum nouarum, de erroribus eorumque fontibus, copiose tractat, parte autem secunda, sive in *Praxi logicae Halae edita*, doctrinam de methodo inuestigandæ, communicandæ, interpretandæ, diiudicandæque veritatis errorumque refutandorum amplissime differit, hocque pacto eleganti et perspicuo compendio pleraque quae hactenus philosophi bona de arte rationali complexi erant in

1) In Praef. ad Praxin Logicam; Rhegenio autem in Praef. primæ Partis Logicae respondit.
2) Praef. Introd. in logic. §. 16. p. 66.

in institutionibus suis, in succum quasi conuertit, noua plurima addidit, et cohaerens aliquod artis ratiocinandi sistema extruxit. Et monet^o quidem, se logicam suam non ex aliorum tractationibus corrasisse, ast consuluisse tamen, vt decet eclecticum, veteres pariter atque recentiores, maxime vero Ciceronem, Senecam, Laertium, Platonem, Maximum Tyrium, Petrum Ramum, Cartelium, *Artem ratiocinandi* sociorum, portus regii, auctorem *Tentaminis logici*^o, elegantissimis obseruationibus commendabilem, et ex Peripateticis logicis, parentis scripta, Iungii logicam, et Chr. Weisslii logicam, et ex Tschirnhausenii medicina mentis haud parum profecisse^p. Et hos ita se infexisse porro scribit, vt quod vel bonum vel dubium et incertum videretur, ad certum quandam veritatis canonem, tanquam ad lapidem Lydium exigeret, examinaretque, hisque manu quasi ductus meditationi iugis eas veritates detegret, de quibus nemo hactenus aliquid praeceperit. Qua ratione factum, vt quod apud alios velut scopae dissolutae disiectum collegisset, suo ordini et concatenatae meditationum seriei apte innexum appareret, et hoc pacto se inter logicam Cartesianam et Peripateticam atque Epicuream medium caute tenuisse. Quod qua ratione executus auctor sit, ex sequenti delineatione philosophiae Thomasiana constabit. Et in hac quidem arte rationali pauca postea curis secundis mutauit, licet aliquoties illa typis edita sit.

§. XII. Emendata logica ad moralem philosophiam digressus est *Emendatio philosophiae moralis Thomasiana*.
 Thomasius, quum ethica Peripatetica maiori, quam logica, reformatio omnino opus haberet. Hinc abieicto virtutum Aristotelicarum catalogo, ex uno eoque naturali et rationali principio omnem morum doctrinam deducere satagens, anno 1690-1691 *Introductionem in philosophiam moralem, sive tractationem de arte secundum rationem et virtutem amandi, velut unico vitae felicis et elegantis atque tranquillae medio*^q, sermone iterum patrio in vulgus exire passus est. In qua tractatione praemissa doctrina de bono et malo eiusque cognitione in genere, fuse agit de summa hominis felicitate, de Deo fonte omnis humanae felicitatis, de amore hominum aliorum rationali, de amore proximi generali, de amore rationali speciali, eiusque generibus, de amore rationali sui ipsius, de amore rationali in societatibus humanis. Secuta est anno 1696-1697 *Pars practica, sive Medicina contra amorem irrationalis et doctrina de cognitione sui ipsius*; quo libro expo-

Nnn 3 nit

ⁿ) Praef. Introd. §. 16. p. 67.

^o) *Essais de logique* Paris 1678. 8° cuius est MARIOTTIVS, qui tamen non artem rationalem, sed obseruationes ad eam pertinentes de axiomatibus principiis, et demonstratione modo que ratiocinandi exhibuit, et cuncta ad physicam

er mathematicam applicuit, vid. p. 176. 181. 183. seqq. TROMASIVS Cautel. c. 10. §. 12. STOEL. I. c. p. 447.

^p) Dedic. prax. log.

^q) Prodiit aliquoties 1702. 1710. 1720. et Latine sed minus eleganter Halae 1706.

uit causas infelicitatis vniuersalis, propensiones et affectus hominum varios et diuersos, eorumque naturam, summaque capita, odium atque amorem, eorum moralitatem, temperamenta morum quatuor, fontem vitutum nempe amorem rationalem, et fontem triplicem vitorum, voluptatem, ambitionem, auaritiam, horumque vitorum capitalium temperaturam eiusque effectus; quibus adiecit characteres propensionum et temperamentorum, ex otii, irae, inuidiaeque indole demonstratos, mediaque subiugandi affectus prauos, quorum tamen ex solo rationis lumine desumtorum *inavertita* in fine negauit. Elegantissime in hoc libro atque ingeniose circa moralem doctrinam versatus est auctor *praestans*^r; cum et ordinem et perspicuitatem seruauerit, et rite inter se connexa dogmata exhibuerit. Fatendumque innumera noua virum ingenio pariter atque iudicio excellentissimum attulisse, cumque elenchiticam quoque tractationem instituerit, errores et praeiudicia philosophorum, maxime Peripateticorum, folide detexisse; maxime vero doctrinam de propensionum animi humani natura, indole, temperatura, characteribus, effectibusque miro lumine illustrauisse, vnde ob eruditissimum valde liber doctis viris placuit. Fuerunt tamen, quibus nonnulla displicerent, et imprimis, quod voluntatem imperare intellectui contra communem opinionem, voluntatem esse facultatem coecam penderet ab intellectus praeiudicio, contendit. Quod tamen quo sensu intelligi velit post ipsum Thomasium ad P. POIRETI librum *de Eruptione triplici* praefantem exposuit, qui ex Thomasii schola prodiit doctissimus EPHRAIM GERHARDVS^s. Descendit quoque contra amorem rationalem, quo fundamento ille cuncta inaedificauerat in argumento morali, in arenam peculiari dissertatione Ven. HENRICVS KLAUSINGVS^t, cui cum responderet LIMMERVS, ei satisfacere conatus est IOAN. ADAM. MAYERVS^u. Qui vtrum mentem auctoris semper affectui fint, et annon quaedam de verbis pugna intercesserit, comparanti vtriusque partis scripta definiendum relinquisimus. Maxime autem partem ethices characteristicam, haec tenet non neglectam resuscitare; et dogmati de mixtura temperamentorum inaedificare circa idem fere tempus studuit. Produxit ergo in scenam habitu patrio: *Scientiam recens inuentam arcana mentis hominum etiam inuitorum ex consuetudine quotidiana cognoscendi*^v; quae cum miro plausu exciperetur, multa in ea desiderauit TENZELIVS^w, cui more suo respondit Thomasius in *Illustratione ampliore cogitationum*

r) Vid. STRV. Bibl. phil. c. 6. §. 14. p. 236.
REINMANN. Hist. lit. Germ. Vol. III. p. 639.
STOLLIUS. Hist. lit. P. III. c. 4. §. 24. p. 679.
s) Schediasmate vernaculo, de Vera notione intellectus et voluntatis hominis eiusque emendatione.

t) *Diff. de Amore rationali*, Witteb. 1709.
u) *Obseruat. super disputatione nuper habita de Amore rationis*, Witteb. 1710.
v) 1691.
w) *Colloqu. menstr. 1692*, p. 100. seqq.

num de scientia noua aliorum animos explorandi. Duriori pugna cum Thomasio ob eandem scriptiōnem congressus est Ioannes Fridericus Mayerus, theologus tum Hamburgicus; ex cuius calamo tum *Thomasius avocatārānētēs*, tum alia huius generis schediasmata miram acerbitatē partis vtriusque prodentia enata sunt, quibus non minus acerbe respondere Thomasius non cessauit. Ipse vero vir illustris, ut saepissime assertiones suas mutauit, ita displicere sibi nonnulla in hac ethica sua postea fassus est ^a. Cum enim amorem rationalem a propensione voluntatis triplici prius distinxisset, in moderata tantum et rationali temperatura propensionum eum postea posuit, vt ex dicendis patebit.

§. XIII. Ethicae subiecit Thomasius iurisprudentiam naturalem, *Emendata a Thomasio iurisprudentia naturalis.* quem sibi potissimum campum elegisse, in quo ingenii vires pericitare, eamque ad mentem Pufendorfii explicuisse et auxisse, edita *Iurisprudentia diuina* supra narrauimus, ipsisque viri magni verbis exposuimus, quo consilio ad hunc laborem suscipiendum absoluendumque accesserit, et quam miris ea in re fatis fuerit usus. Itaque otiose dicta repetere nolumus, id vero addimus, post primam editionem anno 1702. 1710. 1717. editam, secundam Halae Saxonum anno 1703. 1714. scholiis et accessionibus multis auctam prodiisse, et aliquoties, cum mire vbiique legeretur liber eruditus, editionem fuisse repetitam ^b: nostro quoque idiomate legendam tradidisse ZEIDLERVM ^c. Licet autem haud paucis contradictionibus tractatio illa cumulata et obruta quasi fuerit, vt supra narratum, non defuerunt tamen viri eruditi, qui laudibus eam extollerent, et feliciter suppleuisse Pufendorfii ius naturae et gentium, immo in haud paucis superauisse et auxisse pronuntiarent, quorum verba adducendi otium nobis fecit LEPORINVS ^d, qui videntur. Et quanquam, qui manibus calcibusque Pufendorfiano systemati obnitebantur, ferre quoque Thomasianum ius naturae tunc non poterant, accidit tamen, vt post ea tempora, cum totum systema iuris naturalis in *Fundamentis I. N. et G.* immutauisset Thomasius, ea ipsa iurisprudentia diuina multo magis illis ipsis probaretur, quam noua disciplinae huius emendatio ^e. Sunt tamen in eo libro multa, quae cum prorsus noua sint, et a receptis eo tempore opinionibus abeuntia valde doctores, maxime theologos offenderunt, qualia sunt: habitus theoreticos puros, et si veritatem ostendant, ad stultitiam pertinere, legem non esse dictamen rectae rationis, sed voluntatem imperantis; vanam esse diuisionem iustitiae in commutatiuam et distributiuam, sapientiam confistere in notitia hominis,

^a) Cautel. c. XIV. §. 50. seq. p. m. 230. seqq.

^c) I. c. p. 202. seqq.

^b) 1702. 1710. 1717.

^d) Vid. Relat. innoe. 1707. p. 348. seqq.

MARDE.

m̄nis, materiae spiritus, Dei, ius naturae non a sanctitate Dei sed a voluntate esse deriuandum, in statu integritatis, omnes actiones esse natura sua indifferentes, nec obligationem in I. N. ex obiecto se diffundere in praeceptum, ius gentium non esse speciem iuris voluntarii humani, sed iuris naturalis, non omnem autocheiriam esse I. N. prohibitam, mero I. N. ad effentiam coniugii non requiri, vt vxor viro continuam cohabitationem promittat, ac mariti imperio subiecta sit, vel ad dies vitae ineatur societas coniugalis, sed id iuris diuini positui esse, mero I. N. diuertia fieri posse ob mores intolerabiles, meris rationibus naturalibus non posse demonstrari, omnem concubitum libidinosum, etiam ad bestialitatem, qui pertinet, aut lenocinium, esse prohibitum, sed hanc turpitudinem positiuo iure vniuersali prohiberi polygamiam vtriusque sexus I. N. non esse interdictam, sed iure diuino positiuo vniuersali, pariterque statuendum esse deinceps; patriam potestatem quatenus iuris naturalis est, non ex iure sanguinis, nec ex pacto tacito oriri, nec ius in bona liborum inferre, Deum non esse causam maiestatis immediatam, sepulturam I. N. non esse praeceptam, et similia. Quae magnam auctori suo inuidiam conclarunt, praecipue cum theologos more suo mordere et sale satyrico perficere non cessaret. Ipse tamen postea cum ius vniuersale diuinum positiuum, cuius distinctione a iure naturae pleraque illae assertiones paradoxae nituntur, abiiceret, multa in his dogmatibus innovauit, aliaque iuris naturae et gentium fundamenta posuit, quorum potiora cum infra descripturi simus, hoc loco nihil dictis amplius addimus.

*Rationes,
quas in hac
emendatione
fecerunt est
Thomasius.*

§. XIV. Et haec quidem in morali argumento circa annos prioris muneris Halensis molitus est Thomasius. Qui quibus eo tempore rationibus ductus fuerit, ipse alicubi luculenter enarrat, quod omitti hoc loco eo minus potest, quo minus sequentia sine hac face lucem habent et intelligi possunt. Ita vero scribit ^f: Videbam, vt mea scripta circa illud tempus, annum c. 1010 c. xcvi edita decebant, potissimum praxis ethicae Germanico idiomate scripta, intellectum humanum saepe transgredi sphaeram actiuitatis suae, et hoc modo in plurimos errores labi. Quaerebam ergo eius limites et terminos naturae et gratiae, rationis et revelationis, et putabam me eos inuenire tutissime posse in scriptis theologiae mysticae, imprimis cum obseruarem, alios viros optimos, communium errorum iuxta me strenuos oppugnatores eiusmodi libros praedicare et mibi commendare. Causa haec fuit, cur PETRI POIRETI libros tres de Eruditione vera, falsa et superficiaria recudi

e) Conf. REIMMANN. I. c. Vol. VI. p. 43.
LUDOVICI Delin. hist. iuris diu. §. 71, seqq. BVB
DVS hist. iuris nat. §. 41, seqq.

f) Praef. noua ad Poiretum de Erud. tripl.
§. 34. p. 31.

recedi Halae ficeret, eosque amplissima praefatione commendaret. Qui liber cum totus mysticis et theosophicis faueat, ut *superiori huius Tomi parte* demonstratum, factum inde est, ut theosophicum systema eo tempore Thomasius valde deperire inciperet. Quod vtrum solis, quas modo adduximus rationibus adscribendum sit, vel an arcanae nonnullae caussae acceperint, illis disputandum relinquimus, qui historiam et *avenditorum* eorum temporum perspexerunt. Nobis suspicionibus tractationem nostram onerare nolentibus sufficit obseruauisse: luculentum systematis theosophici electi specimen edidisse Thomasium in noua pneumatologia et physica, quam, ut vbiique philosophiae reformatorem ageret, eo tempore edidit. Et erat quidem Thomasius, ut diversissimo studiorum generi fuit innutritus, a naturali sapientia prorsus imparatus. Cum autem hanc quoque philosophiae partem sibi negligendam non esse statueret, ad Halenses autem Musas iam ante academiacae inaugurationem traductus esset Fridericus Hofmannus, medicus incomparabilis, cui tradendae naturalis scientiae sparta simul erat demandata, isque in natura rimanda et experientiae speciminibus exploranda egregie versaretur prorsusque excelleret, Thomasius conductis in eundem finem aliquot viris doctissimis et iam tum munerum dignitate conspicuis, quadrimestri spatio hunc naturae interpretem audiuit, et experimentis naturalem disciplinam firmantem praceptorum sibi de legit. Ast tantum tamen abest, ut quam tradiderat Hofmannus physicam mechanicam et experimentalem sequentur, ut potius, quae ab Hofmanno didicerat eo adhiberet, ut explosa physica experimentali theosophicam, quam tum deperire cooperat, erigeret. Et prius quidem ita suscepit, ut contra philosophiam experimentalem dubia quam plurima sereret, ex consuetudine sua illis non parcens, quorum industria experientiam physicam didicerat. Nam extenuata experimentorum fide, sumtus inutiles in ea factos carpit, et eo fine videnta et discenda cupit, ut qui illis amplissime fidunt, refutari possint, et ad scepticismum quendam physicum confirmandum ea adhibet, dicam autem recentioribus physicis scribit, quod ignorantiam et imbecillitatem humani intellectus agnoscere nolint, multaque experimenta impossibilia et sensu communi refragantia esse demonstrare conatur, et id sibi potissimum incumbere credit, ut ostenderet, sine pneumatologia physicam constare non posse. Hinc nouam eamque Mosaicam, Cabalisticam et Christianam physicam introducere satagens, anno 1590 edidit *Tentamen de Natura et essentia spiritus, sive principia naturalis et moralis*

g) CL. SCHULZIVS in Vita Hofmanni. conf. Si placet Pinacothecam nostram scriptorum illustrum Dec. I. in Elogio Hofmanni.

Hist. philos. Tom. V.

○○○

moralis doctrinae^b. In quo libello Cartesianos et physicos recentiores oppugnat, totusque Mosaiorum principiis inhaeret, quae cum infra strictum simus delineatur, hoc loco enarrare nihil attinet. Dici autem vix potest, quam aduersa hoc conamen physicum et metaphysicum iudicia eruditorum passum sit, qui concoquere non potuerunt, Thomasium ridicendis et exagitandis principiis incertis, vagis et nihil significantibus natum, reiecta et explosa physica experimentali ad Mosaiorum nugas fuisse delapsum, sicque meliora iis, quae deseruerat minime supposuisse. Quare in hoc quidem philosophiae genere omnium minime plausum meruit; sed certatim surrexerunt, qui calamis suis eum confoderent, inter quos modeste at solide Thomasianas assertiones examinavit, praestansimus Tubingenium medicus **ELIAS CAMERARIUS**, acerbe autem in Thomasium inuecti sunt **Realis de Vienna** et **Albertus Christianus Rothius** ecclesiastes Lipsiensis: illi autem personatus quidam Iucundus de Laboribus, huic ipse Thomasius breuiter more suo responditⁱ. Haud pauca vero in physicam suam ex Thomasianis transtulisse Rudigerum, in sequentibus dicemus.

Labores politicae pars practicae^c. Restat philosophiae politicae, sive prudentiae consultatoriae pars practica: quam serius quidem, et non nisi absoluto toto philosophiae curriculo attigit Thomasius, non tamen totam omisit. Cum autem consultatoriam prudentiam iureconsultis praetereat, ad eorum artem quoque regulas prudentiae applicuit. Hinc enati libri duo, bonae frugis pleni, quorum priori hunc praefixit titulum: *Primae lineae de Ictorum prudentia consultatoria, in quibus docetur, quid sit prudentia, quid consultatoria, qua ratione ea ad Ictos pertineat, quid obseruet prudentia tam in dirigendis actionibus propriis, in conuersatione quotidiana, et selecta, in societate domestica et ciuili, quam quoad ipsa consilia danda aliis et ab iis petenda*, Hal. clo. ICCC^v. Alteri anno sequenti vulgato hoc rubrum praescripsit: *Specimen prudentiae iudicialis ex iure naturae et gentium exhibitum, in exemplis de variis gentium negotiis et controversiis, quibus sparsim immiscentur, genuina principia definiendi praetensiones illustres*. In quo libro se saluam mouere voluisse, ait, „iuris studiosis, studia humaniora et necessaria „communiter negligentibus, vt in hac iuris naturae et gentium prudentia in exemplis tradita subinde micas liberaliorum disciplinarum gustantibus eorum excitetur desiderium, maiori cura se applicandi ad philosophiam

^b) Conspectum breuem exhibet in tabula **IVNCKE RVS** in Lineis primis eruditio[n]is viuierae p. 136.

manico Hist. phil. opere adduximus T. VII. p. 550.

ⁱ) Conf. qui libellos huc pertinentes enumerauit **LEPORIN**. l. c. **LUDOVICI** l. c. p. 134. **STOLLE** l. c. §. 12, p. 478. et quae nos in **GER-**

KY Versionem Germanicam fecit **GEORGIVS BAYERVS** Prof. Viteberg 1707. quam ipse emendauit Thomasius 1721. 8. conf. **REIMMANN**. Vol. V. p. 254. **STELLIVS** l. c. p. III. c. 5. §. 30. p. 707.

„sophiam de moribus humanis, ad studia politica, historica, heraldica, mathematica, sine quibus nemo eruditus nomen meretur.“ Ex quo patet, introductionem quandam vel specimen potius historiae literariae ad ius naturae et gentium applicatae hunc laborem illum esse voluisse.

§. XVI. Hactenus, quam viam in emendanda philosophia ingressus fit Thomasius, per omnes eius scientias exposuimus: nondum tamen eius philosophicam historiam absoluimus: placuit enim viro foecundissimi ingenii, haud exiguum partem cogitationum priorum abiicere, et magnam systematis sui partem innouare. Tentauit id primo conamine in Iurisprudentia naturali, quam magnis hucusque moliminiibus Pufendorfium fecutus construxerat. Ast cum prudentiam legislatoriam modo enarratam anno 1600 iuuentuti studiosae explicaret, “obseruata legis homonymia hactenus superficiante a doctoribus tractata vel plane neglecta simul palpauisse se, refert¹⁾, legem diuinam positivam vniuersalem a multis ante ipsum in scenam productam, a nemine vero distincte propositam, post suas tamen curas a multis tanquam Deum ex machina usurpatam, figmentum esse, nec ea amplius opus fore genuinis fundamentis iuris naturae perspicue positis, destruxisse se iterum bona fide figmentum illud primum, et eodem anno obseruationem illam de natura legis inseruisse Tomo sexto obseruationum Halensem. Cum vero hoc pacto maxime opus esset, ut fundamenta iuris naturae aliter ordinarentur, quam hactenus fecisset, subsequenti anno 1600, noua illa esse auspicatum, et tunc demum anno 1605 absoluisse.“ Rationes vero cur priorem iuris naturalis tractationem ita mutauerit, has affert, inutilem esse apparatus testimoniorum et allegationum, et curatius ipsam potius intuendam fuisse naturam hominis moralem, abiiciendumque, quem et ipse hactenus fecutus sit, errorem fundamentalem: imperio gaudere intellectum in voluntatem et profluentem inde opinionem falsam, homines aequi esse eiusdem naturae, ut alias species infimas corporum naturalium. Nimis etiam Pufendorfium opposuisse moralia naturalibus, quorum intima tamen sit connexionio. Porro legis ambiguitatem curatius determinandam, nec, quod hactenus fecerit, putandum cum Grotio et Pufendorfio, legem diuinam in genere acceptam, et legem humanam esse species vniuocas eiusdem generis, cum lex diuina, quae iuris naturalis est, laxius accipiatur, adeoque poenae diuinae cum humanis non sint confundendae, sed ut tales, quae naturalem habeant connexionem cum actibus vitiosis. Obligationem internam autem ante omnia rectius fuisse distinguendam ab externa, et in maiori luce collocandam, iustumque ab honesto accuratius discernendum, limites vero ponendos inter ethicam et ius naturae, leges

1) In Praefatione.

ges morales diuinias autem magis in decalogo restringendas, et multa ad leges Iudeos obligantes referenda, quae ad morum praecepta soleant plerumque referri. Sicque ius illud diuinum posituum vniuersale abiiciendum fuisse, quo pacto ea omnia mutanda se obtulerint, quae isti fundamento superstruxerit etc. Valde quoque differre posteriores curas viri illustris a prioribus, ipsa horum fundamentorum comparatio cum iurisprudentia diuina satis docet, quibus tamen, cum de illis infra dicendum sit, longius hoc loco inhaerere non licet. Ita vero dum hypotheses de natura hominis moralis mutauit Thomasius, non potuit non reliquam etiam, quam de eruditione vniuersa sibi conceperat opinionem abiicere, aliasque sibi de eruditionis generibus et differentia notiones fingerere. Reliquit ergo Poiretum, Burignoniam, similesque, et alia via incedens, rationis usum extollere iterum coepit. Cuius mutationis causas cum paucis in *praefatione ad Germanicam Grotii de I. B. et P. versionem* tetigisset, prolixiori dissertatione ad iteratam librorum *POIRETI de Eruditione triplici*^{m)} editionem manifestauit. „Alienafle, ait, „se a commendatione mysticae theologiae, quod ex historia ecclesiastica didicisset, eam pariter ad scholasticam theologiam tandem definere in dominatum conscientiarum, tendereque ad abiectionem usus omnis rectae rationis, et vel ad captandos entusiasmos, vel ad dependentiam coecam ab auctoritate aliorum hominum etiam maxime irrationalium: fructus autem promissos frustra quaeri in mysticis viuentibus, tam intuitu tantopere depraedatae veritatis inuentae, quam intuitu potissimum vitae et emendationis affectuum, cum utrobique inuenisset, aequae homines ac inter Scholasticos et Cartesianos. Sensisse, conuenire eos in terminis generalibus, abstractis, obscuris, et parum perceptibilibus, non infelices eos esse in detegendis et monstrandis erroribus aliorum: in ipsis assertioribus specialibus tam saepe eos diffidere, ac eruditos aliarum sectarum. Vidisse se, aequae inter mysticos, ac alios subinde regnare, intuidam, aemulationem, detrahendam, et haereticandi studium, ac inter alios homines, et mysticum mysticum odisse. Sensisse se eidenter maiores fructus in usu utriusque luminis naturalis et supranaturalis, eiusque caute obseruandis differentiis, multum autem se adiuuuisse oculosque aperuisse *LOCKI* eruditissimum tractatum de *Intellectu*, ex quo cautelas euitandi entusiasmi didicere, etc. Facile palpabit lector, quos mysticos viuentes pungat, attendens ad indignationem, quam in adducto loco prodit in doctorem Poiretianae doctrinae, qui ipsum in scripto publico tanquam virum maxime pericolosum traduxerit, eaque curioso oculo lustrans, quae in *Fundamentis I. N. et G.* in Buddeum effudit, vel controuerfiae de concubinatu supra iam tactae memoriam recolens. Ex quo, nisi nos omnia fallunt,

^{m)} loc. cit.

fallunt, conficitur, praeter rationes adductas caussas nonnullas arcanas quoque in huius mutationis originem influxum habuisse. Quas tamen Lectori partis studio non addicto, et ad historiam literariam illorum annorum curatius respicienti coniiciendas magis relinquimus, quam suspicionibus nostris, licet verisimilitudine non destitutis, eruimus. Addimus autem, quod series historiae Thomasiana postulat, anno cIcccx prodire iussisse virum celeberrimum in publicum *Cautelas circa prae-cognita iurisprudentiae*, qua tractatione propaedeumatica iuuentutem ex historia et indole disciplinarum munire contra praeiudicia plebis eruditae voluit, viamque pandere, qua syrtes euitari possint, in quas plerosque incidisse dolet. Multa in hoc libro egregia cumulauit, quaeque attentionem paulo matuorem produnt, et ad historiam quoque scientiarum literariam praeclare faciunt. Nec insciandum in haud paucis non pristinam modo mentem, sed et errores priores eum, ut candido in hac re erat animo, emendauisse. Cuius exemplum esse potest, quae de cautelis in studio historiae philosophicae obseruandis monuit, vbi praeclare obseruauit, patriarchas simplices quidem homines, nec philosophos fuisse, at viros sapientes, adeoque nec libros illis tribuendos esse nec scholas, et sapientiam tantummodo apud Hebraeos quaerendam esse, inutilemque esse Cabalae operam studiumque, distinctionem philosophiae in barbaricam et Graecanicam factum Graecorum redolere, etc. Ast fatendum tamen etiam, in his ipsis cautelis nonnulla eum afferuisse, quae, si paulo altius rem expendisset, abiecisset. Qualia sunt: Cainitas origines dedisse philosophiae sectariae, Salomonem de rebus physicis disputauisse, Democritum omnia risisse, verasque esse epistolas Hippocratis, libros Numae repertos et combustos fuisse philosophicos, Iudeos ex captiuitate Babylonica philosophiam domum reportasse, Phariseos Stoicis, Sadducaeos, Epicureis, Essenos Cynicis valde affines esse; Bathkol fuisse certam vocem Hillelis, ad captandam auctoritatem adhibitam, Paulum Rabbinicas traditiones de decem Sephiroth exagitauisse, et philosophiam Iudeorum repurgauisse, Romanos ante Augustum eclectice fuisse philosophatos, Plutarchum Peripateticae sectae fuisse, Arabes Hispanos Aristotelem praecepit primosque extulisse, Lutherum consubstantiationem a Biele recepisse, Melanchthonem Scholafticorum subtilitates reuocasse, Iesuitas Scholafticos nullam sectarum inter Scholafticos exortarum recipere, etc. Haec in vno de historia philosophica capite occurrunt, quae falsa esse et erronea, nemo ignorat, qui tractationem hanc nostram legerit et examinaverit. In aliis aequo se hominem, licet multoties magnum et acutum, sed falli tamen non nescium demonstrauit. Qualis imprimis in iis depre-
Ooo 3 hendi

n) Prodiere etiam Germanice 1713. & Conf. Bibl. noua Part. V. pag. 433. A& Erudit. German. Part. VIII. p. 336. FABRICII Hist. Bibl. suae

Part. IV. p. 143. STELL. I. c. pag. 60. Bibl. choisie T. XXI. pag. 209. seqq.

hendi visus est, quae de disciplinis mathematicis et physicis differuit, in quibus cum omnium minime esset exercitatus, mirum non est, paralogismos multos et errores varios viros doctos obseruauisse, qualis est, quod mathefis demonstrationem exhibere nequeat, nec scientiae nomen mereatur, id quod ex definitione puncti mathematici illustrat, quo nomine reprehensionem mathematicorum passus est^o. Id nos vnum miramur, virum acutissimum, qui biennio prius, quam has cautelas ediderat, mysticos ad entusiasmum ducere, et rationis lumen supprimere, cauissatus, eos non sine mordaci satyra exagitauerat, in cautelis circa studium physicum pristina somnia de natura rerum, ex mysticis, et Mosaicis hausta repetiisse, et talia physicis obiecisse, quae satis produnt, cum cura eum illorum tractationes non legisse, nec satis intellexisse, adeoque nonnulla perperam eis tribuisse. Falsum enim, vt exemplo id illustremus, est, asseruisse Cartesianos, vt res possibilis concipi posse, ita quoque esse, cui thesi tamen Cartesius contradixit; falsum, physicos recentiores omnes errorem veterem; essentiam corporis confistere in extensione, non emendauisse; falsum, negasse omnes attractionem, falsum eos, qui corporibus vim actiuan mouentem tribuunt, corpora esse mere passiuas substantias, dixisse. Tacemus alia inter errores recentiorum physicorum relata, quae magnam in hac disciplina aut ignorantiam aut veri status quaestioni confusionem prodere viris doctis visa sunt. Et quis quaeso, rerum gnarus et Mosaicae philosophiae historiam edocitus ferat, Thomasium in reiiciendis omnis aetatis systematibus tanta cum libertate versatum, et in perspiciendis principiis vanis et incertis lynceum, ad descendam philosophiam naturalem non modo Mosaicam historiam velut systema physicum commendare, quam tamen in adiecta nota non ad finem philosophicum, sed theologicum descriptam esse recte monet, sed et eos laudare velut certos duces, qui Mosiacam physicam scripserunt, et tamen dehortari ab eorum nugis mysticis, hosque praeferre physicae Cartesiana, Gassendianaque, quas innumeratas contradictiones fouere contendit? Qualia viro summo et eruditissimo, ast in hoc stadio minus exercitato, et fortassis contra nonnullos recentiores irritato nollemus excidisse. Ita vero heroës quoque suos patiuntur manes, nec ea omnia obstant, vt non magnum ingenium aliuisse Thomasium, dicendum sit.

*Scripta Tho.
mosii miscel.
lance Philo.
sophiam illu.
strantia.*

§. XVII. Occupauit ab eo tempore illustrem virum potissimum iurisprudentia reformanda, quam refingere multis magnisque conatibus annis est. Cum autem philosophemata sua passim inspergeret, vsum philosophiae hoc pacto reformatae in aliis quoque scriptis ostendere sat- egit.

^o Vid. Cel. WREIDTERVS Miscell. Lipc. T. I. obl. 17. p. 186. seqq.

egit. De quo tamen explicatus differere remque omnem fuse exponere non huius loci est, sed ad iurisprudentiae historiam pertinet. Namque non omisit scriptiunculis minoribus philosophiae eiusque historiae lucem accendere, ex quibus quae vernacula sermone prodierunt, itemque *Programmata academica*, et *Orationes academicae*, tum *Dodecas quaestiorum historico-philosophico-iuridicarum-paradoxarum*, iunctim prodire. Sed historia quoque *Sapientiae et stultitiae*, tum quae Latino sermone vulgata est, tum quae vernacula prodiit, huc referenda est, quarum collectionum illa potissimum ex schedis parentis collecta praestantissimas obseruationes ad philosophiae historiam pertinentes continet, quas cum toties in partes hactenus vocauerimus, plura de iis non dicemus. Idem de *Obseruationibus ad rem literariam spectantibus*, quae cura virorum quorundam celeberrimorum in academia Halensi in vulgus exierunt, tenendum, quarum partem haud contemnendam eruditioni et industriae Thomafiorum, patris et filii Christiani, debemus. Possent his nonnulla alia addi, si indicem librorum Thomafianorum contexere institutum nostrum postularet; quod cum ad alia nos vocet, catalogum eorum typis impressum et a Leporino magnam partem repetitum Lectorem consulere iubemus. Id nos tractationis nostrae memores adiicimus, incomparabilem industriam et doctrinae copiam, quam in repurganda et ad veros fontes reuocanda philosophiae historia demonstrauit Iacobus Thomasius, in filio haud parum effecisse, ut iis gressibus ad emendationem philosophiae properaret, quibus immortale sibi nomen peperit. Patetque tum ex *Philosophia aulica*, tum ex *Cautelis*, quam egregie necessitatem et utilitatem philosophicae historiae inspexerit, commendaueritque. Cuius ut in scriptis laudatis, itemque in *Ethica practica* specimen pulchra et memorabilia edidit, ita merito laudandus est, quod parentis obseruationes, et ipse vulgauerit¹, et aliis vulgandas liberaliter obtulerit. Maxime in *paulo pleniori Historia iuris naturae*, quam in usum auditorii fui anno clo I o c c x i x Halae vulgauit, luculenter demonstrauit, quam acri iudicio, animoque ab omni praeiudicii seruitio libero ad historiam philosophiae scribendam se accingere potuisset, si eam totam ex instituto voluisset. Multa enim ignota, prius detegit, arcanaque rationes causasque latentes eruit, et imprimis in narrandis Pufendorfianis litibus B V D D E I, L V D O V I C I aliorumque, qui in explicanda I. N. historia desudarunt, diligentiam superauit, quamvis in hoc quoque labore nonnulla admisceat, quae sine examine probari admittique non possunt.

§. XVIII.

p) II. cc. Debemus ei quoque eruditum schismatis de Definitione sapientiae a parte conscrip-
tum, cui indicem aliorum ab eo delineatorum adiecit, ut habereat, qui historia philosophica

delectantur, quibus se iuuari posse intelligerent,
Inde specimen petit cl. H E V M A N N V S in Actis
philosophorum.

*Laudes Tho-
mofii.*

§. XVIII. Fatebitur Lector, nobis non monentibus meruisse illumini, qui haud postremo loco inter reformatores philosophiae collocaretur, cuiusque gratissima existeret apud posteritatem memoria. Inde factum, ut et viuus innumeros sectatores haberet, et admiratores haud pauciores, imitatores quoque nonnullos, qui cum Thomafiano iudicio et doctrina instructi satis haud essent, parum honoris Thomafianae disciplinae acquisuerunt. Fatis autem functus in ipsa illa academia ex merito laudatus est, in qua tot sibi persecutioes obtigisse supra eum conquerentem narrantemque audiuius. Extollunt enim viri doctissimi, qui *Acta eruditorum* colligunt, fidem eius in docendi munere demonstratam, illustratam iurisprudentiam naturalem veterem et recentiorem, repurgatam philosophiam, vitam integrum scelerisque puram, et avaritiam pariter atque superbia non contaminatam, coniugii diuturni felicitatem, liberorum educationem rectam, amicorum fidelitatem, discipulorum gratum animum, mentem aequam sinceramque, mores elegantes et conuersationem iucundam atque acumine commendatam. Tum ingentem doctrinae copiam, industriae peruicaciam, et alacritatem, prudentiam atque amorem virtutis et veritatis. Fuisse quoque aiunt detegendis illico erroribus aptissimum, ast nec ad veterum nec recentiorum admirationem valde pronum, disertum quoque in scribendo et acutum ingenioque emicantem, dicet accuratio et elegancia, maxime in scriptis Latinis, abesset. Sic ut famae celebritatem immortalem fore recte viri doctissimi coniiciant. Subscribent haud inuiti huic elogio, quotquot sine partis studio vel viuum intuiti sunt, vel defuncti scripta cum cura legerunt. Mirum itaque non est, laudes certatim in eum cumulasse viros doctos, quorum loca collegerunt *Io. FABRICIVS* et *CHRISTIANVS POLYCARPVVS LEPORINVS*. Defunctum vero magnifica oratione in societate Lipsiensium oratoria ludauit *Io. ANNES ABRAHAMVS BIRNBAVM*.

Reprehensa in Thomafio. §. XIX. Tacenda tamen ea quoque, ut historici partes rite expleamus, non sunt, quae viri docti passim in illustri viro reprehendunt^q. Inter quae eminent ingenium ad satyram quasi natum, et mordaci dicacitate in quoscunque, non sine amaro risu insurgens, qui paradoxis et nouis assertis subscribere, renuerunt. Quem insultandi aduersariis habitum licet interdum suppresserit, totum tamen euitare non potuisse, conqueruntur. Addunt his: valde fauere scepticis, non quod omnem evidentiam neget, sed quod dubia ubique ex dubiis nectat, et coacta

q) 1729. p. 470. Cum his conferendus *REINMANNVS* Catal. crit. P. II. p. 699.
r) Hist. Bibl. suae T. IV. p. 142.
s) I. c. p. 192.

t) Ita rem summatim complectuntur viri eruditii qui Relationes innocuas consarcinarent 1702. p. 172. seqq. quibus iungenda, quae collegit *LEPORINVS* I. c. p. 174. seqq.

coacta industria augeat verbisque exaggeret. Veritatem porro aiunt, non ex internis primisque fundamentis eum deriuare, adeoque nec ad sacrarum literarum fontes, nec ad accurata rationis principia, nec ad genuina antiquitatis monumenta recurrere, sed ratiociniis topicis vtentem coecos in iudicando haud raro catulos parere. Fauere autem Naturalismo quem vocant, et religioni reuelatae interdum officere, scatere libros eius excerptis atheorum, Scepticorum, Naturalistarum, Socinianorum, quos vnquam Gallia vel Belgium tulerit, nec ea cum verbo diuino comparare: abiici propter abusum omnem rerum et consuetudinum veterum vsum, non vero eas emendari: plura diruere eum, quam aedicare, et omnem religionis Christianae vim ad ratiocinia quaedam moralia, gratiam ad naturam, reuocare: ferre quoque non possunt, multo-
ties sententiam eum mutauisse, vel incertum quid statuenter, vel prae-
cipitanter prioribus subscriptentem, et sine molesta et diurna meditatione
sua effundentem, quorum errores postea compareant; immo honoris et
utilitatis arcanarumque cauflarum gratia opiniones priores nonnunquam
deseruisse. Fuerunt quoque nonnulli, qui animum leuem, aliisque in-
sultantem, et mendaci fama confisum alios arrodentem, hominibus au-
tem *πιστεύοντος*, quique sine religione viuunt, frigidam suffudentem ei
vivo adhuc obiecerunt, et conscientiam eius peculiaribus scriptis excitare
sategerunt, quod post I. O. I O A C H I M V M W E I D N E R V M <sup>satyrica scri-
bendi ratio a</sup>,
theologum Roftochiensem, graui increpatione fecit *anonymus* ^{Thomasio} <sup>tandem im-
probata.</sup> ^x,
qui atheis ex incredulis occasionem eum dare ridendi miracula Mosaica
et Christiana, omnemque veritatem in sacris paginis explicatam, obiecit.
Cui tamen *anonymus* philalethes satis aculeate respondit, telumque in
theologos mysticos retudit.

§. XX. Relinquemus Lectori in tam diuersis doctorum virorum sententiis de Thomasio arbitrium, quod non nisi abiecto omni partis studio, et comparatis scriptis Thomasii cum aduersariorum libellis et examinatis hypothesis Thomasianis, dispulsisque nubibus, quas contentiones de verbis obiicere oculis et offundere intellectui solent, suscipi potest. Id autem historia postulante annotandum est, mor-
dacem scribendi pruritum et satyricum amaroren ad cumulandos inui-
dia risuque aduersarios comparatum, ipsum virum illustrem, monitum
ea de *re a B. Spenero agnouisse*, et peculiari scriptiuncula, vernacula
edi-

u) 1726. Rost.

x) Excitatio conscientiae ad Chr. Thomasium Prof. iur. Haleensem propter iniquitatem nuper in programmata de Lectionibus suis hybernis prodi-

tam, cuius austrem, qui se V. D. Ministrum Brandenburgicum vocat, esse Ven. D. IOACH LANGIVM docet nos REIMMANNVS in Cat. crit. bibl. suac T. I. p. 783.

edita ^a, cui titulum fecit: *Meditationes paschales de ira et amara scribendi ratione*, detestatum fuisse. De cuius tamen confessionis finceritate nonnulli dubitauerunt, cum viderent, post hanc editam antiquum eum obtinuisse, vnde lepide dixit nonnemo ^b, appellauisse eum hanc confessionem suam *Meditationes paschales*, quod nunquam ei mente, nisi in festo Paschatos, succurrant. Haud parum taedii et molestiarum autem ipse sibi hoc dicendi genere amarulento et mordente confluit. Nam haud pauci magnis iris et scurrilibus quoque libellis in eius famam graffati sunt, eumque false traduxerunt, et narrante auctore *Bibliothecae iuris imperantium* ^b, cum in ipsam caesaream maiestatem paulo liberius calatum stringeret, a fiscali camerae imperialis accusatus multaque satis magnae postulatus est. Quam tamen tempestatem a capite suo principis potissimum sui tutela tectus auertit. Quicquid autem vel errorum vel animi infirmitatum Thomafium occupauerit, quem hominem fuisse, imbecillitati humanae obnoxium, nemo temere negaverit; illud tamen neminem hodie inficias iturum esse confidimus, illum locum eum inter illos mereri, qui iugum seruitutis philosophicae et literariae a collo nostro excusserunt, et plurimum ad disciplinarum emendationem inter Germanos contulerunt. Et fane gratias ei deberi maximas putamus, quod tot aduersitatibus, periculis, metu et fortunae vicissitudinibus non deterritus, vnu potissimum Herculeo auro se torrenti obiecerit, et libertatem eclecticam, ante vix in museis virorum sumorum triumphantem, in academicam lucem produxerit ^c. Quo beneficio hodie nos et posteros nostros gaudere merito laetamur.

Thomafii confessio doctrinæ suæ.

§. XXI. Philosophiae a Thomasio emendatae nouoque vultu restitutae synopsin dare difficultis labor est. Supra enim monuimus, aliquoties mutauisse sententiam virum illustrem, maxime vero vbi nouum et diuersum a priori sistema iurisprudentiae naturalis effingere cooperat. Vnde, qui Thomasianam philosophiam nosse cupiunt, cum prioris, tum posterioris systematis indolem summamque explorare necesse habent ^d, eo quod non tantum in ipsis iuris naturalis principiis et positionibus mentem mutauit, sed et naturae humanae sibi aliam notionem finxit, aliasque operationes descripsit. Vnde comparanda est *Iurisprudentia divina* cum *Fundamentis iuris naturae et gentium*, et in auxilium vocandae *Cautelae circa praecognita iuris* ab illustri ICto edita, in quibus potiora loca

^a) Exstat in Collectione scriptiuncularum Germanic. p. 679. conf. Causas iuridicas mixtas P. II. p. 130. vbi causas assert, cur hoc dicendi genus sit secutus.

^a) Apud LEPORIN. I. c. p. 274.

^b) p. 48.

^c) Conf. HEYMAN. Act. phil. Vol. I.

p. 458. 609. seq. STOLL. hist. lit. P. II. c. 1. §. 10. p. 417.

^d) Inde enata Cl. Imm. Webero distinctio inter Thomafium prioristicum et posterioristicum, quam tamen ferre se non posse prodidit THOMASIVS in Diff. proem. ad Fundam. I. N. et G.

loca et dogmata immutata et alterata indicauit. Ab hac autem prolixitate instituti ratio et tractationis prolixitas nos auocat, facilisque erit labor, cognoscendae doctrinae Thomasianae cupido, cum libri eius in omnium manibus versentur, ipseque quid in *Iurisprudentia naturali*, mutandum sit, in *Fundamentis I. N. et G.* copiose annotauerit. Iurisprudentiae quoque diuinae principia a Pufendorfianis non abeunt, quae infra suo loco describemus. Et prodiit quidem anno 1615 cxcv CHRISTIANI THOMASII ICti *Confessio doctrinae suae*, positionibus CCLXX, quae omnes metaphysicae et physicae sunt, et agunt de ente eiusque triplici affectione, perceptibilitate, alicubietate, et amplitudine, extensione, seu expansione, de diuisione entis in Deum et creaturam, de differentia Dei et creaturae, de diuisione creaturae in spiritum et materiam, de corpore, de perceptibilitate materiae et spiritus, de homine et eius relationibus ad entia reliqua, de spiritu corporis humani, de vbietae spiritus, materiae, corporis de speciebus spirituum, materiae et corporum, de essentia Dei, de anima et corpore hominis integri, de imagine Dei, lapsum, statu hominis lapsi, regeneratione, symbolis fidei, lumine naturae et gratiae, ratione, fide, poenitentia spe, charitate deque officio Christiani erga alios homines. Ex qua breui συνέψει, constat, voluisse virum sumnum earum doctrinarum suarum rationem reddere, quae ad theologiam naturalem et reuelatam pertinent, quibus tamen metaphysica et physica immisicuit cum arctissime cum illis cohaereant. Ipse vero monuit^e, esse has meditationes cogitata in Genesios tria capita priora, quae non eo fine conscriperit, ut ederentur. Vnde earum diuulgationem sibi displicere fasius, nonnulla illustrationis cauifa addidit, praecipue cum haec confessio ad probandam eius ἐρεγδοζιαν libello *Trinitatis orthodoxae*, id est, *Collectaneis quae inter Christianum Thomasium et M. Alb. Christianum Rothium de Trinitate SS. hactenus publice et priuatim Thomasio sic urgente tractata sunt*^f, acceperit. Ipsa tamen, quae in hac confessione exhibentur dogmata, sua esse non negauit. Quoniam igitur philosophiae Thomasianae multam lucem accedit, scheda autem, paucis paginis comprehensa tantum non disparuit, potiora ex ea huc traducemus, ut habeat lector, quibus velut clae quadam vti ad sequentia melius intelligenda possit.

I. Omne ens est aliquid.

II. Anima hominis duas facultates habet, intellectum et voluntatem.

III. Vtraque consistit partim in actionibus, partim in passionibus.
P p p 2 Passio

e) In pec. monito, scriptis vernaculis minoribus inserto.

f) Lips. 1698. Eodem auctore prodieruntque Atheistica Thomasiana et Sched. an dentur sagae.

Passio intellectus vocatur sensio, voluntatis inclinatio; actio intellectus vocatur meditatio, voluntatis impulsus.

IV. Passiones intellectus et voluntatis semper praecedunt actiones, et hae fine illis quasi mortuae sunt.

V. Passiones intellectus et voluntatis sunt perceptiones animae.

VI. Entia realia vel per sensionem intellectus, vel per inclinationem voluntatis percipiuntur.

VII. Perceptio voluntatis subtilior est perceptione intellectus, quia per eam etiam inuisibilia et absentia percipiuntur.

VIII. Perceptibilitas est affectio cuiusque entis, sine qua non datur cognitio vera de eius realitate et essentia.

IX. Essentia est sine qua res ab anima non percipitur.

X. Quaedam res percipiuntur sensione, quaedam inclinatione, quaedam vtraque.

XI. Alicubi esse vocatur, esse in aliqua re vel extra eam.

XII. Alicubi esse differt ab esse in certo loco, a continente et contento.

XIII. Amplitudo est conceptus de re ut longa vel lata, abstrahendo a profunditate.

XIV. Amplitudo est vel spatium in quo est res mota, vel extensa vel extensum in spatio, vel extensio actiua, vel extensum passiue, vel motio actiua, vel mota res passiue.

XV. Quaedam extensio finita est, et passiua, quaedam infinita et actiua.

XVI. Differunt spatium et res extensa, extensio et extensum.

XVII. Diuerso respectu eadem res ut spatium, et ut res extensa potest considerari.

XVIII. Spatium infinitum est tantum extensio actiua, in quo mouentur omnia, ipsum autem in nulla re mouetur.

XIX. Necessarium est, ut existat aliquod extensum finitum, in quo tanquam in spatio non moueat aliud extensum.

XX. Deus et creatura sunt realiter distincta, h. e. quorum ad minimum unum potest existere sine altero.

XXI.

X XI. Conceptus primus de Deo est aseitas, et quod reliqua omnia sunt ab ipso.

X XII. Quia vero quod ab alio est, eo posterius est, ergo creature Deo non sunt coaeternae.

X XIII. Percipiuntur creature per sensionem, tum oritur inclinatio, quae tamen non semper sequitur sensionem.

X XIV. Non potest homo meditari de creaturis, quas sensu non percipit.

X XV. Meditatio de creaturis moritur, nisi reuiuscatur per nouas sensiones.

X XVI. Deus non percipitur sensione.

X XVII. Ergo intellectus non percipit viuere Deum, et omnis meditatio eius de Deo est mortua, quia sicut sit Deum esse aliud quid quam creaturam, non autem quid Deus fit.

X XVIII. Deus itaque percipitur inclinatione cordis quae cum passione fit, Deum ipsum cor hominis inclinare necesse est.

X XIX. Passio intellectus in cerebro, voluntatis in corde fit.

X XX. Creature mouent cerebrum, Deus cor.

X XXI. Passio voluntatis nobilior est et melior passione intellectus, adeoque ad essentiam hominis pertinet, eamque a bestiis separat.

X XXII. Homo est creatura amans et cogitans, omnis autem inclinatio hominis amor est.

X XXIII. Intellectus amorem Dei excitare nequit, sed amor Dei intellectum.

X XXIV. Quo plus Deum amamus, plus Deum cognoscimus.

X XXV. Deus in se ipso est, et omnes creature in ipso; extra Deum autem nihil est.

X XXVI. Omnia ideo ex Deo ortum ducunt, et simul in Deo sunt.

X XXVII. Potest aliquid ex se ipso operari et tamen non extra se, sed in se est.

X XXVIII. Creature omnes ex nihilo extra Deum factae sunt.

XXXIX. Deus habet amplitudinem infinitam, creaturae finitam.

XL. Intellectus hominis non omnes creaturas exacte comprehen-
dere potest, estque finitus.

XLI. Sed voluntas, quatenus ab ente infinito inclinatur, infini-
ta est.

XLII. Deum nihil extendit, ipse vero extendit ac expandit crea-
turas.

XLIII. Omnes creaturae sunt extensae, et nulla extendit aliam
virtute, quam a se ipsa habet.

XLIV. Extensem esse, et partes habere differunt.

XLV. Omnis extensio motus est.

XLVI. Omnis creatura mouetur, Deus autem mouet omnia, et
tamen est immobilis.

XLVII. Motus duplex est: de non esse ad esse, vel motus spatio-
sus: hicque vel in certo spatio, vel de spatio in spatum.

XLVIII. Antequam Deus creaturas extenderet erat Dei essentia
amplitudo inuoluta *.

XLIX. Igitur tum creaturae in Deo occultatae erant.

L. Creatio igitur est actus, quo Deus creaturas hactenus in ipso
occultatas in se ex nihilo extendit. Nihil autem esse, et in Deo occulta-
tum esse, hic sunt synonyma.

LI. Creatio ergo est manifestatio Dei in creaturis.

LII. Deus nihil operatur extra se.

LIII. Nulla creatura est extra Deum, et tamen essentia creaturae
ab essentia Dei differt.

LIV. Essentia creaturarum consistit in agendo et patiendo,
nempe in mouere et moueri, et sic etiam sensio hominis ex-
citatur.

LV. Perceptio per inclinationem est omnium subtilissima, et
subtilior tensionibus omnibus, etiam tactu subtilissimo.

LVI.

*) Habuit has assertiones Thomasus a Cabballisticis et Mosiacis, maxime Moro, cuius ipsa in-
terdum verba retinuit.

LVI. Omnis motus fit per attactum, aut appropinquationem rei mouentis ad rem motam.

LVII. Fit itaque sensio per appropinquationem ad sensus, inclinatio ad cor.

LVIII. Sensio saepe tangitur modo inuisibili, et inclinatio cordis fit modo inuisibili.

LIX. Omnis attactus sensionis fit per pulsionem, inclinationis vel per pulsionem vel per attractionem.

LX. Creatura patiens, vel ens mere passuum vocatur materia, oppositum spiritus. Opposita autem oppositos habent effectus.

LXI. Spiritus est ens mouens et agens.

LXII. Quicquid passionem denotat est affectio materiae, quicquid actionem, est affectio spiritus.

LXIII. Passionem vero innuunt, extensum, diuisibile, mobile esse, ideo materiae competit.

LXIV. Materia est penetrabilis, sed non penetrans, vniuersalibus, generabilis, corruptibilis, illuminabilis et calefieri potest.

LXV. Ergo essentia eius est tenebrosa et frigida, haec enim omnia passiva sunt.

LXVI. Deus materiae dedit motum de non esse ad esse, sed spiritus creatus materiam extendit, diuidit, mouet, penetrat, vnit, generat, corruptit, illuminat, calefacit, et frigefacit; haec enim omnia actiones inuoluunt.

LXVII. Spiritus essentia sua lucidus, calidus et spirans est, sive creatura lucida, calida, extendens, diuidens, mouens, penetrans, vniens, generans, corrumpens, illuminans, calefaciens, et frigifaciens.

LXVIII. Nihil autem tale potest spiritus pati a materia, sed lucem tamen suam motionem et calorem non habet a se ipso, quia creatura est, sed a Deo.

LXIX. Igitur Deus etiam spiritum annihilare potest.

LXX. Spiritus essentia in se consistit in virtute seu potentia activa, intuitu materiae vita eius est, essentiam eius formans, postquam existentiam a Deo accepérat.

LXXI. Ma-

LXXI. Materia est ens mortuum sine virtute, quam habet cum vita et essentia a spiritu.

LXXII. Induit ideo materia informem faciem, si spiritus eam relinquat.

LXXIII. Spiritus potest esse sine materia, materia sine spiritu esse nequit.

LXXIV. Spiritus ad materiam destinatus desiderat vniōnem cum materia et exercitium virtutis suae in ea.

LXXV. Omnia corpora consistunt ex materia et spiritu, adeoque vita quadam et anima pollent, qua partes eius vniuntur.

LXXVI. Spiritus in omnibus corporibus quasi in centro est, vnde radios suos emittit, ac ita materiam extendit.

LXXVII. Si vero radios ex circumferentia materiae attrahat ad centrum, resoluitur corpus et corrumperit.

LXXVIII. Spiritus spiritum attrahere et propellere potest.

LXXIX. Vires hae operantur sensibiliter in materia spiritui vniata.

LXXX. Attractus et impulsus in homine vocatur amor et odium, in aliis corporibus sympathia et antipathia.

LXXXI. Spiritus organis sensuum non percipitur, quia nihil patitur a materia.

LXXXII. Materia in se est tenebrosa, et nec videri nec tangi potest, sed spiritus facit, vt videri possit, dum illuminat, audiri, dum mouet, etc.

LXXXIII. Differentia colorum, soni, odorum, savorum et tactus proueniunt a diuersa efformatione et figurazione materiae.

LXXXIV. Calor et frigus prouenit a diuersitate motionis spiritus in materia, vtrum ea sit rectilinea vel circularis. Fluiditas vero et soliditas prouenit ab attractione spiritus. Prior ab attractione spiritus solidaris, haec ab attractione spiritus terrestris.

LXXXV. Grauitas et levitas prouenit a paucitate aut copia materiae, et quod spiritus corporis a toto suo separati, a spiritu totius trahatur et ad eum inclinet. Hinc etiam rarefactio et vis elastica intellegitur.

LXXXVI.

LXXXVI. Spiritus in se non aduersatur spiritui, sed sympathia et antipathia, amor et odium oriuntur a diuersis operationibus, quas spiritus pro diuersitate efformatae materiae in ea efficit.

LXXXVII. Corpus humanum aequa materia et spiritu gaudet, ac alia corpora.

LXXXVIII. Vnde in homine spiritus corporeus non debet confundi cum eius anima.

LXXXIX. In omnibus quibus corporibus materia e spiritu mota materiam alterius corporis immediate tangit. Sed materia tacta attactum non percipit, verum spiritus huic materiae assistens.

XC. Percipere hic significat virtutem alterius rei comprehendere, et probare, seu experiri atque se vel cum illa vnire, et propriam virtutem amplificare, vel illi cedere loco, aut propriam virtutem contrahere. Hae perceptiones in corporibus pro diuersitate figurarum et specierum corporum differunt: intuitu spiritus autem gradu tantum.

XCI. Propter varietatem materiae et diuersae eius structurae corpora diuiduntur in diuersas species.

XCII. Quaedam corpora sunt lucentia, quaedam pellucida, quaedam opaca, pro copia aut paucitate materiae et diuersis motionibus spiritus.

XCIII. Operatio vel perceptio spiritus animalis in eo consistit, quod in cerebro animalis imago contactus externi comprehendatur, et in corde probetur. Vnde postea spiritus in membris animalis oneratur, ut vel ad rem tangentem moueatur, vel eam fugiat.

XCIV. Si vero motus iste impediatur, excitat spiritus mouens in animalibus quasi desiderium rerum amoenarum, et quasi follicitudinem ob res aduersas.

XCV. Ob structuram materiae corporis spiritus hominis ita operatur, ut imagines semel comprehensas custodiat, diuidat, componat, etiam absentibus rebus has compositas et diuisas imagines probet, et per hanc probationem (gustum) desiderium vel follicitudinem tanquam de rebus praesentibus suscitare possit.

XCVI. Spiritus iste aequa ac spiritus reliquorum corporum immaterialis est, participat autem de attactu materiae, et gaudium aut dolorem sentit. Dependet intuitu operationum a mutationibus materiae in corpore humano. Adhaeret quasi aliis corporibus terrenis, nec sine illis vniونem suam cum corpore humano continuare potest.

XCVII. Homo secundum hunc spiritum consideratus vocatur homo animalis.

XCVIII. Virtus eius comprehendendi imagines rerum praesentium et absentium componendi et diuidendi appellatur intellectus actius, acumen ingenii.

XCIX. Et virtus desiderandi alias creaturas, etiam absentes, dicitur vis naturalis voluntatis, voluntas propria.

C. Materia est quidem extra spiritum, sed ab eo tamen ubique penetratur, immo spiritum ne quidem circumdat, sed primus spiritus extendens materiam desiderat aliud spiritum, atque efficit, ut materia in quibusdam corporibus aliud spiritum circumdat, et quasi comprehendat. Vel etiam spiritus, quando per artem coniugatur, saepe se ipsum in materia capit, dum se valde contrahit.

CI. Si corpus aliud corpus non circumdat, nec cum eo vnitur, dicitur, quod per se subsistat: si vero cum alio corpore vnitur, utrumque partes sunt vnius totius.

CII. Spiritus etiam existit extra corpora, eaque circumdat, immo corpora mouentur in spiritu.

CIII. Sed neque corpora neque spiritus per se subsistens possunt extra Deum esse.

CIV. Extenso spiritus concipi potest ut centrum circum circa radians, sed fine crassitie, sine qua vero materia comprehendendi nequit.

CV. Spatium in quo mouentur omnia corpora est spiritus, et spatium in quo mouentur omnes spiritus, Deus est.

CVI. Lux est spiritus materiam illuminans inuisibilis.

CVII. Aer purus, siue aether, est spiritus materiam mouens, per quem corpora videntur.

CVIII. Terra est materia a spiritu contracta.

CIX. Aqua est materia a spiritu interno pulsa et mota.

CX. Corpora sunt vel terrena vel spiritualia, prout vel multum vel parum materiae habent.

CXI. Terrena corpora sunt, quae plurimum materiae habent, spiritualia, quae multum lucis habent, ut sol.

CXII. Aquea corpora sunt, quae multum spiritus et materiae habent. Illud quia sunt pellucida, hoc quia ob crassitatem videri possunt.

CXIII.

CXIII. Lucida corpora sunt nobilissima corporum, post haec aërea, tum aquea, denique terrea.

CXIV. Lux et ignis non sunt confundenda. Lux omnia sustentat, ignis omnia corruptit est lux concentrata.

CXV. De Dei essentia tanquam incomprehensibili homines non nisi per similitudines loqui, possunt. Eae vero de nobilissimis creaturis desumi debent.

CXVI. Deus est ens mere actuum, actus purus, spiritus, virtus efficacissima, lux, aura subtilissima.

CXVII. In Deo vivimus, mouemur et sumus.

CXVIII. Anima humana est ens distinctum a spiritu corporeo.

CXIX. Protoplasti corpus sine dubio fuit spirituale, et accedebat ad naturam corporum lucentium et pellucidorum, nec erat absque spiritu, sed in eo non consistebat vita hominis.

CXX. Igitur Deus inspirabat in nares eius spiraculum vivens.

CXXI. Anima ista est radius divinae virtutis.

CXXII. Debebat anima haec regere corpus hominis et ad Deum ducere.

CXXIII. Et hoc intuitu anima hominis est perpetuum desiderium unionis cum Deo, quem isto modo semper percipiebat. Vnde nihil aliud est, quam amor DEI.

CXXIV. Deus amor est.

CXXV. Illuminabat etiam amor hic intellectum hominis, ut scientiam haberet creaturarum, debebatque corpus hominis, et eius spiritum quasi transformare, et a creaturis ad Deum trahere.

CXXVI. Homo sequutus magis inclinationem corporis per spiritum animalem ad creaturas se trahi passus est, amisitque amorem DEI et cognitionem creaturarum perfectam.

CXXVII. Via ordinaria ex miseria hac euadendi est, ut homo ex statu bestialitatis transeat in statum humanitatis, et incipiat se ipsum nosse, miseriam vitae suae dolere, et amorem Dei desiderare.

CXXVIII. Has motiones homo bestialis excitare nequit, nec ultra per se tendere.

Subiungit his theologica, mire a receptis ecclesiae dogmatibus deviantia, quae hoc transferre non iuuat. Repetiit has assertiones in *Tentamine de essentia spiritus*, et ad alias quoque physicorum quaestiones et problemata soluenda adhibuit, fundamenta quoque moralia inde deriuauit. Non vero suo haec omnia ingenio debuisse Thomasium, sed pleraque accepisse a Theosophicis et Mosaicis, facili negotio palpabit lector ex comparatione systematis theosophico-cabbalisticci, in superiori parte enarrati, cum hoc systemate physico et metaphysico Thomasii, et vel ex vnius *FLVDDI Physica Mosaica* constabit, quos praecceptores habuerit. Id quod non negat, in studio physico ad Comenium, Fluddum et similes piae Cartesio vel Gassendo iurisprudentiae studiosos alegans. Ast quam fculnea sit tota physiologia Fluddana, theosophorumque aliorum, vel ex vnius *GASSENDI Examine philosophiae Fluddanae* constat, quod si sine pars studio legere et expendere, quam vilipendere et ridere maluisset vir doctissimus, dubium non est, quin systematis huius vanitatem perspexisset, et, quo erat ingenii acumine, palpuisset, ludere se vocibus et definitionibus, et imprimis in primariis axiomatibus paralogismos adducere. Melius autem res succedit in philosophia rationali, de qua, quoad praecipua ita praecipit.

*Logica Tho-
maisiana.*

§. XXII. I. Duo sunt lumina, quibus tenebrae intellectus pelli possunt, naturale rationis et supernaturale reuelationis.

II. Ad recte adhibendum lumen naturae linguis peregrinis opus quidem haud est, sed utiliter tamen adhiberi possunt.

III. Logica et historia sunt instrumenta duo philosophiae.

IV. Primarius artis rationalis finis est agnitio veritatis.

V. Cogitatio est sermō internus de imaginibus, quae per motum corporum externorum mediantibus membris reliquis cerebro imprimitur.

VI. Sensiones hominum vel externae sunt vel internae, et cum sensibus confundi non debent. Habent enim sensus quoque animalia bruta, sensiones non item.

VII. Impossibile est omnem cogitandi actionem fieri in sola glandula pineali, verisimile autem fieri eam in toto cerebro.

VIII. Habent quidem bruta actiones hominum actionibus similes, sed carent cogitatione, ex principio autem oriuntur interno nobis ignoto.

IX. Homo est, substantia corporea, quae mouere se et cogitare potest.

X. Habet non voluntas modo, sed et intellectus actionem et passionem,

nem, ex quo intelligitur, meditari pertinere non ad voluntatem, sed ad intellectum.

XI. Obscura et inutilis est quaestio, quot sint operationes intellectus.

XII. Quando intellectus circa imagines rerum externarum cerebro impressas versatur, vocantur abstractiones, et si praesentes se intellectui fiant, dicuntur memoria.

XIII. Quod si pro Iubitu vel coniungantur vel disiungantur separantur, oritur inde facultas imaginativa.

XIV. Quando autem ex abstractionibus notis ignotae deducuntur, dicimur, computare, concludere, ratiocinari.

XV. Veritas est conuenientia interna cogitationum humanarum cum rei indole et natura extra hominum cogitationes.

XVI. Dantur veritates indemonstrabiles, quas qui negat, relinquendus est, eo quod conuincti ultra nequeat nolitque.

XVII. Hominem non semper cogitare veritas est manifesta.

XVIII. Cogitationes, quae cum obiecto externo non conueniunt, sunt falsae, et si serio admittuntur, erroneae fiunt, si autem velut sola intellectus operatio considerantur, dicuntur fictae.

XIX. Verum est ratione intellectus vel certum vel probabile.

XX. Poteſt aliiquid certo verum esse, et tamen intellectu videri vel verisimile vel falso.

XXI. Omnia, quae harmonia vel diffensu inter ſe gaudent, habent quoque proportionem et relationem inter ſe.

XXII. Verba nuda sine applicatione ad res significatas, nec vera nec falsa fiunt.

XXIII. Principiorum ea conditio est, ut sint veritates indemonstrabiles.

XXIV. Non datur principium omnium primum nisi unum, in quo omnes veritates latent.

XXV. Hoc principium primo-primum est; Quaecunque cum ratione hominis, id est cum sensibus et ideis conueniunt, vera fiunt, quae discrepant falsa.

XXVI. Sensus hominem mente et corpore integrum non fallunt.

Qqq 3

XXVII.

XXVII. Sensus internus falli nequit.

XXVIII. Apparens sensuum externorum fallacia oritur a praecipi-
tanta intellectus iudicantis.

XXIX. Sensoria hominis non omnia omnibus hominibus omni tem-
pore aequaliter sentienda offerunt. Inde de conceptibus variabilibus non
datur propositio absoluta et vniuersalis.

XXX. Sine fensione nihil percipere sibi representare potest
intellectus.

XXXI. Ex fensionibus oriuntur cogitationes actiuae vel ideae ea-
rumque relationes, et ex his ratiocinia, quae numerorum rationibus aequi-
pplent. Non tamen algebra scientiarum omnium fons et clavis est.
Facile intelliget lector, in recentiorum logicorum scriptis versatus, pe-
tere Thomasum nonnullos eorum, a quibus sibi discedendum esse sta-
tuebat. Maxime assertiones posteriores *Medicinae mentis* illustris
Tschirnhausenii oppositae sunt, qui algebraicis computationi-
bus usus rationalem artem illustrauerat. Quod cum displiceret Thoma-
sio, isque in *Dialogis suis anno 1610-1619* nonnulla more suo li-
bere notauisset, litem inde molestam ab illo sibi excitatam et magnis ani-
morum motibus gestam sensit. Perstitit tamen in sua libertate Thoma-
sius, ait laude debita Tschirnhausenianas meditationes non priuauit *.
Multa quoque opposuit Cartesianis, quos assertiones VIII. X. XIV. XXV.
iugulant, et sequentia quoque passim confodiunt. Quae cum ex auto-
ris *Philosophia aulica* et *Cautelis* nullo negotio queant disci, et a logi-
cae recentioris perito facile intelligantur, ab hac prolixitate in tanta re-
rum dicendarum multitudine merito calamus arcemus.

XXXII. Demonstratio est euictio connexionis veritatum cum prin-
cipio primo.

XXXIII. Duplicis generis est demonstratio. Vel enim ex fensioni-
bus ea fit, vel ex ideis et definitionibus earumque connexione cum prin-
cipio primo.

XXXIV. Ineptum est, ea demonstrare, quae vel inutilia sunt, vel
indemonstrabilia et in se nota.

XXXV. Aliud est, esse verum vel falsum, aliud verum falsumque
cognoscere.

XXXVI. Incognitum vel relative vel absolute tale est.

XXXVII. Verisimilitudinis dantur criteria, fundamentum et gradus.

* Vid. Dedic. Pract. logic.

XXXVIII.

XXXVIII. Pro conditione obiecti circa quod versatur intellectus, datur cognitio vel vera vel verisimilis.

XXXIX. Arte syllogistica impossibile est veritatem inuenire.

XL. Regula methodi vna tantum eaque haec est: ita esse disponendam veritatem vel inueniendam vel demonstrandam, ne peruerse et ridicule agas, fiatque initium a facillimis et maxime notis.

XLI. Ad inueniendas nouas veritates opus est experientia, definitione et diuisione.

XLII. Veritatibus certis maxime inferiunt propositiones categoricae, verisimilibus hypotheticae.

XLIII. Deterior est conditio hominum, quam bestiarum.

XLIV. Non dantur principia connata materialia.

XLV. Fons primarius omnium errorum intellectus est educatio.

XLVI. Inde oriuntur praecipitania, impatientia, praeiudicia.

XLVII. Fons proprius et primus praeiudiciorum est credulitas, quae ex miseria hominis eiusque intellectus conditione, quoad inuenitatem oritur.

XLVIII. Duo sunt praeiudicia generalia: auctoritatis humanae et praecipitantiae.

XLIX. Fontes praeiudiciorum specialium sunt ambitio; vnde antiquitatis praeiudicium oritur*.

L. Ad veritatem inquirendam requiritur, tum ut praeiudicia debellentur, id quod per dubitationem dogmaticam et abiectam auctoritatem humanam, attentionemque sufficientem effici potest: tum ut scientia deligatur, quae ad veram sapientiam dicit, quae in cognitione sui ipsius quaeri debet **.

LI. Obligamur ad inferiendum nostra scientia et cognitione hominibus aliis, vt autem id recte fiat, requiritur, vt quis ipse scientiam cognitionemque solidam possideat, sitque perspicuus, fidelis, humanus, familiaris, nihil memoria ediscendum trahat, pauca dictet, ingeniorum selectum instituat, ad discipulorum auditorumque vires et intellectus capacitatem attendat, suorum scriptorum auctor sit, et verba inania nihilque significantia euitet.

LII.

*) Ex his virtutibus confusione, obscuritateisque praeiudicia religionis et similia relictum, quos autem reprehendat in Capitulis cap. 10. not. C. exposuit.

**) Prax. logic. c. 8. seqq.

LII. Qui aliorum opiniones interpretari et examinare cupit, non debet iudicare de aliis, antequam de suis sententiam veram interponere didicit, et non nisi recte prius intellecta et considerato argumento, minime autem, interpretationis leges ignorans, vel de libro quem plane non legit, vel praeiudicio affectuque aliquo in transuersum actus inspexit.

*Metaphysica
pneumatica
physica Tho-
masii.*

§. XXIII. Metaphysicam a pneumatica distinxit Thomasius, val-
pneumatica, de grauis metaphysicae Scholasticorum, quam in academiis Protestantium
regnare vehementer indignabatur, hostis. Inde satyrica illa loca in *Di-
alogis menstruis*, in quibus metaphysicos false ridet. Nempe didicerat a
patre ^g, cui elegantem historiam metaphysicae debemus, inter veterum
et recentiorum metaphysicam multum discriminis intercedere, cum illo-
rum notitia metaphysica circa principia vniuersalia et cognitionem entis
eiusque attributorum versata sit, et denique ad cognitionem Dei tran-
scenderit ^h: recentiorum vero lexicon sit philosophicum terminorum phi-
losophicorum communissimorum in iustae scientiae formam elaboratum.
Quod quidem factum esse ex errore circa doctrinam analogorum com-
missio, pater afferit, sed qui tamen ita feliciter ceciderit, ut se nescire di-
cat, an illius lexici quo quidem carere nemo posse, qui ad eruditionem
minime superficiariam in quois doctrinae genere adspiret, forma sit
nobis optanda melior. Filius autem Christianus exiguum huic lexico
preium statuit, quamquam enim ob introductos in scientias, artis ter-
minos utilitatem illi denegare omnem non audet, ideoque ontologiam
CLAVBERGII vel CLERICI commendat, parum tamen ad eruditionem
philosophicam conferre iudicat, et ad intelligendos modo scriptores, qui
istis artis vocabulis vni sunt, adhibendam esse pronuntiat ⁱ. Quae causa
est, cur hanc partem philosophiae, quae principia scientiarum communia
considerat, et philosophia prima quoque dici solet, non attigerit. Secutus
autem methodum Scholasticorum, qui theologiam naturalem et pneuma-
tologiam a metaphysica distinguere solebant, de spiritu nonnulla com-
mentatus est. Quae cum a philosophis gentilibus disci non posse statueret ^k, saltu quodam, nescio an fatis felici, rationis principia praetergres-
sus, quod crederet ignorare eam, quid sit spiritus, ad diuina oracula
confugit, exque illis spiritus definitione capta, quod sit substantia agendi
vi praedita, et attributis actiuis constans, nouam inde pneumatologiam
excogitauit, vel potius ab aliis excogitatam recoxit, cumque materiae,
veluti principio contrario contrariam essentiam, naturam attributa tri-
bueret,

g) Summam hermeneuticae heic tradit, quam
etiam in Iurisprud. div. L. 1. c. 3. p. 95. seqq. expli-
cuerat: conf. append. p. m. 312. sed hoc loco emen-
dat, conf. Cautel. c. 1. §. 38. seqq. controversialm eo
nomine habuit cum Vincentio Placcio.

h) Sched. de defin. sapient. s. orig. Hist. Phil.
§. 17. p. 20.
i) Cautel. c. 12. §. 3. seqq.
k) Ibid.

bueret, enata inde physicae quaedam species, Mosaicae et theosophicae simillima, quamque, si verum fatendum, ex Fluddo, Comenio, Bayero, Moro, similibusque corrasit, suisque hypothesibus adaptatam in tentamine de *Essentia spiritus* explicuit. Cuius cardo, in quo omnia vertuntur est, quod, dum mechanismo se opponit, eumque ratiunculis anxie conquisitis euertere studet, aliam profus spiritus definitionem sibi formet, nempe spiritum vocando, quicquid actionem sibi inuoluere videbatur, vnde principia motus omnia, cuiuscunque ea generis esse possunt, ad spiritus naturam retulit, et hoc quoque pacto lucem esse spiritum affirmauit. Quae cum extensione non careat, spiritum quoque extensum esse necessario dicendum erat, ita tamen, ut extensionem illi in superficie tantum inesse, sine crassitie, valde παραδοξως diceret. Quomodo necesse erat, physicos illos ridere, qui corpus habere concretam vim motricem, nescio quam et cuius entitatis dicunt. Quibus verbis quos philosophos petierit, nemini ignotum esse potest, qui antecedens caput nostrae tractationis perlegerit. Plerisque autem misere paralogismis ineptis deceptus fuisse, et principia ignota, incerta et nihil significantia adduxisse visus est. Vnde nuper vir quidam doctus¹⁾, mitissimo pro rei merito vocabulo nugas ista esse, quibus philosophia naturalis sui et ignorantiam et contemptum vindicauerit, quasque recensuisse satis sit, appellauit. Realem de Vienna quoque in examine tentaminis de *essentia spiritus* hanc pneumatologiam Thomasianam excusuisse ex supra dictis repetendum est. Non operose autem summam illius tentaminis huc adducemus, cum, quae ipsa fundamenta attingunt, in confessione sua supra in compendio enarrata, fuse ipse explicuerit, timeamusque, quae in vernacula ille attulit, a receptis philosophorum vocibus mira καινοτονια abeuntia, ne perperam et praeter mentem viri illustris explicemus. Vnde eos, qui specialia nonnulla dogmata eius de spiritu et corpore scire cupiunt, ad ipsius libelli lectionem dimittimus, ex quo *ως εν συντομει* potiora alibi²⁾ excerptimus. Rem omnem autem, nisi fallimur, luculentus complexus est I N C K E R V S³⁾, his propositionibus totam pneumatologiam Thomasianam describens: I. Essentiam spiritus in genere considerati confistere non in cogitatione sola, sed in actione: quoniam materia ens sit mere passuum; spiritus autem oppositus sit materiae, ex quo utroque constet omne corpus, opposita vero habeant praedicata opposita⁴⁾. II. Dari etiam spiritus non cogitantes, sed tam

1) Cel. H O L M A N N S theolog. nat. c. 1, §. 19.
p. 79, not. A.

2) In Germanico Hilt. phil. opere T. VII,
p. 576, seqq.

3) In Lineis primis crud. vniuersae p. 136.

4) Ex his concludit, posse spiritum expandi,
concentrari, purificari, dari spiritus tenebrosos,
calefacientes et frigefacientes, summos et imos,
calidos et frigidos, masculinos et foeminos,
nempe lumen et aetherem, spiritum creatum sensibus

men agentes, aetherem scilicet et lumen. III. Omnem potentiam acti-
uam esse ens per se subsistens, et subsistentiam potentiae passiuae perfici-
ens. IV. Potentiam vero passiua non posse per se subsistere, sed
opus habere lumine sufficienti, ut videri queat. V. Omnes denique
potentias actiua, seu actrices, esse inuisibiles, et si materia inuisibilis,
sit instrumentum aut signum potentiae actiuae. Hac vero ratione
VI. Etiam lumen et aetherem esse inuisibilia, et VII. quicquid non
possit concipi sine actione, illud esse spirituale. Quae dogmata ex *Con-
fessione Thomasiana* satis lucis capiunt, maxime autem ex physiologia et
pneumatologia Mosiacorum, quibus pleraque debet Thomasius, queunt
explicari. His igitur, quae mallemus omisissse, Thomasium, satis infeli-
citer reformare pneumatologiam et Physicam aggressum, prolixius non
immoramus, sed ad moralem philosophiae partem conuertimur, in qua
acutius vidit, licet, ut est hominum conditio, ab hypotheseos et praeci-
pitantiae praeiudicio totus liber hac quoque in parte haud sit. Ita vero
statuit:

*Ethica Tho-
masiana.*

§. XXIV. I. Bonum consistit in harmonia rerum aliarum cum
homine eiusque viribus omnibus, non vero cum solo intellectu, quo re-
spectu bonum est veritas.

II. Quicquid vires hominis ad breue tantum tempus auget, eius-
que durationem impedit, malum est.

III. Omnis sensuum commotio et exorta inde sensio nimis fortis
mala est.

IV. Nobilissimum bonorum fortunae non sunt diuitiae, nec honor,
nec amicorum multitudo, nec libertas, sed sanitas.

V. Non consistit felicitas hominis in sapientia, neque in virtute;
illa enim ad solum intellectum, haec ad solum voluntatem pertinet.

VI. Sed quaerenda est summa felicitas, in desiderio tranquillo, et
cognitionibus moderate, mutationem subeuntibus, id est, in tranquilli-
tate animi sive *euθυνη*.

VII. Delectatio haec sive acquiescentia animi dolore quidem caret,
at gaudio quoque; et tranquilla est.

VIII. Fons hic est amoris rationalis.

IX. Homo

#bus posse comprehendendi. Dari Archaeum sive spi-
ritum mundi vniuersalem, esse in homine tres partes,
corpus, spiritum malum et bonum, et similia, quae
serio statuisse Thomasum non crederemus, nisi
huc ineptias systematis L. N. et G. fundamentum

esse iussisset: adeo frigent omnia, et naenias fa-
piunt.

p) Opponit cum Epicuro voluptatem stantem
vel quietentem, fluenti vel quae est in motu.

IX. Homo ad Societatem tranquillam et pacis amantem, adque amorem animorum tranquillitati studentium natus est.

X. Amat autem homo rationalis prudensque alios homines magis, quam semet ipsum.

XI. Quando summa felicitas pro complexu maximo et perfectissimo omnium bonorum quae homini contingere possunt sumitur, tunc neque in diuitiis, neque in honore, neque in pudore, neque in libertate, neque in amicitia quaerenda est, immo proprie in hac vita non datur.

XII. Sanitas necessarium quidem requisitum et pars est tranquillitatis animi, non vero ipsa *euθυμία*.

XIII. Sapientia et virtus sunt partes effentiales tranquillitatis animi, quibus qui caret, vere miserrimus est.

XIV. Voluptas corporis est contraria voluptati animi, est enim motus inquietus.

XV. Deus est causa prima omnium rerum mutabilium, a quibus effentia distinguitur, estque a se ipso ¹⁾.

XVI. Materia prima necessario ex nihilo a Deo facta est, non potest enim illi coaeterna esse.

XVII. Res mutationi obnoxiae se ipsas conseruare nequeunt, id vero creatoris opus est.

XVIII. Ergo datur diuina prouidentia.

XIX. Etsi Deus singulis momentis rebus vitam, effentiam et existentiam nouam largitur, semper tamen cum priori pristinoque vnum et idem est.

XX. Haec cognitio effentiae diuinae regula est, ad quam vitam et actiones suas componit vir sapiens.

XXI. Ideo eum sincere amat, vere illi confidet, humiliterque eum reuerebitur.

XXII. Ex naturali hominis cognitione praeter hunc cultum Dei internum, nihil constat de cultu Dei externo ²⁾, licet intelligat praestare Deum externe quoque colere, quam non colere.

Rrr 2

XXIII.

1) Multus est in eo, ut demonstraret, falsum esse axioma ex nihilo nihil fit cap. 3. §. 8. pag. 122. seqq.

2) Etsi de hac thesi disputauit cum Placcio, vid. append. ad Lib. II. Iurisprud. div. pag. 372.

XXIII. Duo errores capitales in agnitione Dei sunt atheismus et superstitionis idololatrica.

XXIV. Superstitiosus deterior est atheo.

XXV. Amor est desiderium voluntatis humanae vniendi se cum eo, in quo ea vniione manendi, cuius bonitatem intellectus agnouit.

XXVI. Amor irrationalis varius est, si desiderium nimis inquietum est, si amantur res malae et noxiae, si varia vnionis genera inter se confunduntur, si coniunctio corporum primario intenditur.

XXVII. Non autem est confundendum desiderium generandae sobolis cum cupiditate delectationis ex ea re.

XXVIII. Prudentia itaque in vniione corporum opus est, ne sub amoris rationalis larua irrationalis lateat.

XXIX. Amor rationalis aliorum hominum, vnum ad felicitatem medium est.

XXX. Amor vniuersa virtus, et vera virtutum omnium mensura est.

XXXI. Amor Dei, qui ad eum solum respicit, est supernaturalis, tenditque ad futuram felicitatem, et in sublimiori schola descendus est.

XXXII. Duplex est amor aliorum, communis et specialis.

XXXIII. Verum amorem gignit vnicce similitudo propensionis ad virtutem.

XXXIV. Neminem odisse oportet, licet inimici amicorum communes esse debeant.

XXXV. Amor vniuersalis atque communis quinque virtutes complectitur: I. humanitatem, quo et beneficentia et grati animi significatio pertinet. II. Veracitatem fidemque promissionibus etiam inimicis et haereticis factis praestandam; III. Modestiam cum humilitate non confundendam; IV. Sedatum et pacificum animum, V. Patientiam a bello abstinentem, quo neque amor, neque pax comparari potest

XXXVI. Amor specialis est vnius duorum animorum, sine qua non conficitur amicitia.

XXXVII.

et dissert. de Naevis Iurisprud. Rem. ex Historia Iuris ab eiusdem regibus ad publicatas leges XII. tabb. deductis, L E P O R I N pag. 290.

Abruptus controversiae filium Placcius, cuius causam exposuit in Access. art. rhetor, in epistola adiecta.

XXXVII. Amorem licitum non facit solum coniugium.

XXXVIII. Quo plures se amant, eo magis rationalis amor est.

XXXIX. Contra rationem est, eum odisse, qui idem quod nos amamus, ipse quoque amat.

XL. Amor rationalis postulat quidem similitudinem inclinationum, non vero graduum earum.

XLI. Fundamentum amoris rationalis est, si quem vere magni facimus atque aestimamus.

XLII. Oritur ex hoc aestimio recto sollicitum placendi studium, beneficentia ex confidentia orta, communio plena bonorum et actionum omnium.

XLIII. Pro conditione hominum, circa quos versatur amor, variant etiam eius circumstantiae, praecipue ubi is obtinet inter aequales.

XLIV. Amor rationalis erga se ipsum est studium omne id faciendi, quo vitae terminus a Deo fixus secundum regulas rationis communis et sanae, ad emolumentum eorum, quos amamus, non praeuertitur, sed conseruatur.

XLV. Amor proximi est fundamentum amoris erga nos ipsos.

XLVI. Respicit autem ille ante omnia ad emendationem animae, conseruationem corporis et vitae autem amori aliorum postponit.

XLVII. Ad curam corporis quatuor virtutes requiruntur: temperantia, puritas, laboris industria et fortitudo.

XLVIII. Causa cur plerique homines evadant infelicissimi est, quia carent amore tranquillo et rationali.

XLIX. Causa omnis infelicitatis non tam in intellectu, quam in voluntate hominis eiusque propensionibus latentibus quaerenda est.

L. Praejudicia intellectus originem habent ex voluntate.

LI. Infelicitatis origo ipsaque natura conficit in amore irrationali, et animi statu irrequieto.

LII. Duobus praejudiciis seducitur voluntas; nempe praejudicio impatientiae et imitationis, quae difficulter eradicari possunt.

LIII. Affectus in voluntate sunt non in intellectu ^c.

LIV. Voluntas est facultas animae, qua homo ad aliquid inclinatur, seque ipsum instigat ad faciendum vel omittendum aliquid.

LV. Differt itaque intellectus a cogitationibus, quae ad intellectum pertinent.

LVI. Semper mouetur voluntas hominis ab ingrato ad gratum, ab iniucundo ad iucundum.

LVII. Tendunt omnes animi propensiones ad futurum et absens obiectum.

LVIII. Oriuntur affectus ex sensionibus, quo referenda quoque est sensio inclinationis nostrae.

LIX. Commotio rerum externarum vehementior sentitur in corde.

LX. Ex fortiori impressione sequitur commotio sanguinis extraordinaria, quacum tamen non semper coniuncta est commotio nervorum.

LXI. Vnus tantum affectus primarius est, nempe desiderium sive cupiditas, qui potest in amorem et odium distribui.

LXII. Admiratio inter affectus locum haud habet.

LXIII. Omnes ad odium et amorem reduci affectus possunt.

LXIV. Affectus in se neque mali neque boni sunt, sed indifferentes, species vero eorum aut bonae aut malae sunt.

LXV. Affectus, qui hominem sibi eripiunt, mali sunt, qui restituunt sibi, boni.

LXVI. Commotio nimia mala est, temperata vero bona.

LXVII. Quatuor sunt propensiones primariae, amor rationalis, amor honoris, amor habendi, amor voluptatis; eaeque in natura hominis se exerunt, sunt enim sanguinei voluptati dediti, cholericu[m] ambitiosi, melancholici auari ^c.

LXVIII.

^{c)} Trax. eth. c. 2. p. 38. seqq. quo loco pathologiam Stoicam, Platonicam, Peripateticam, Cicerianam erudite profequitur, dignus, qui attente legatur.

^{u)} Mutauit has assertiones quae c. VII. p. 157. seqq. explicantur, cum amore rationalem ab

amore honoris, pecuniae, voluptatis minus recte specie distinctum esse ex sensu communi se comprehendisse crederet. Nempe statuit pollea amoris irrationalis naturam querendam esse in incepto et irrationali amore boni, honesti, utilis et iucundi, vid. Fund. I. N. et G. L. I. c. 3. §. 77. seqq. Cau-
tel.

L XVIII. Tranquillitas animi postulat harmoniam inter vires cogitationum, sive intellectus.

L XIX. Ingenium, iudicium et memoria in amore rationali perfecte conspirant.

L XX. Est amor rationalis taciturnus, sincerus, liberalis, humanus, cordatus, temperans continensque, parsimoniae deditus, industrius, alacris, patiens, magnanimus, inferuendi cupidus promtusque.

L XXI. Quaelibet propensio mala gignit vitia virtuti contraria, ex illa enascentia.

L XXII. Ex varia mixtura vitiorum oriuntur laruae pseudo-virtutum.

L XXIII. Apud quemuis hominem regnat unum ex vitiis cardinalibus, quod cum reliquis magis vel minus misetur.

L XXIV. Ex prudenti consideratione huius mixturae oritur ars aliorum animos dignoscendi ^x.

L XXV. Respiciendum autem primario ad tria virtus capitalia, otium, iram, inuidiam.

L XXVI. Extinguendi sunt affectus praui et excitandus amor rationalis ^y.

L XXVII. In extinguendis vero prauis affectibus a propensione prae-dominante faciendum est initium.

L XXVIII. Requiritur autem intentio bona et sincera, et attentione accurata.

L XXIX. Necesarium porro est in praeiudicia voluntatis inquirere, eaque abiicere.

L XXX. Subtrahenda quoque cupiditati prae-dominanti alimenta-funt, et vitanda occasio, conueratio autem bonorum et exercitatio rerum-bonarum quaerenda.

LXXXI.

tel. c. 14, §. 51, hinc in Historia sap. et stult. Germanice edita mens. XI, in Praxi ethic. c. VI, §. 30. in Tent. de Ell. spiritus c. VII, §. 189, mutare iubet. Putat autem distinctionem amoris rationalis ab amore irrationali specificam mythicos quoque in errorem seduxisse, eo quod viam purgatiuam illi inaedificaverint, que ad enthusiasmum ducat. Interim tres istas propensiones mala et irrationalia his non obstantibus separatis considerare iubet, ut ex-intra dicendis constabit.

x) Exempla eius rei luculenta exposuit in Hist. sap. et stult. Germ. m. XI, p. 251. conf. tamen Cautel. c. XIV. not. u; et que ibi supplere iubet.

y) Etiam haec mutanda erant cum amorem rationalem specie non differre ab irrationali fuerit, hinc in passionum sive propensionum primariarum aequilibrio rationalem amorem quaerendum esse postea docuit. conf. Cautel. c. 14, §. 56.

LXXXI. Ad hanc autem vitam virtute dignam consequendam naturales vires non sufficiunt ^z.

*Ius N. et G.
Thomasii.*

§. XXV. Restat ex disciplina Thomasiana iurisprudentia diuina, cuius faciem duplice virum illustrem delineauisse supra memorauimus. Et primo quidem in plerisque Pufendorfium fecutum se esse, ipse non negat, emendauit autem eius systema, introducta lege diuina positiva vniuersali, et ad hanc normam multa exigendo, capita nonnulla iurisprudentiae naturali vindicauit. Qua de re consilioque suo cum ipse in discurso prooemiali differuerit, et quae nouae disciplinae obiiciebantur, atheismi, heterodoxiae et nouatarentis lasciuiae suspicionem a se remouerit, Lectorem ipsum librum adire iubemus, longiora enim sunt, quam ut hoc loco in compendio queant afferri. Mutauisse autem consultissimum virum conceptum atque definitionem legis, et ob homonymiam latentem nouam et restrictiorem eius significationem induxisse, supra quoque iam narrauimus, patetque ex tractatione eius de legis vera notione, quam *Observationibus literariis Halae vulgatis* ^a inseruit, itemque ex *Capite quarto et quinto Fundamentorum iuris naturae et gentium*, virum celeberrimum facto discrimine inter consulentis et imperantis personam, consilio obligationem internam, legi externam et vim coactiuam vindicasse, illudque sapientis cauilla, hanc stulti esse darique contendisse. Sicque legem naturalem ad consilia obligatione interna obligantia, posituam ad imperia humana retulisse, Deumque ideo non ut despotam et legislatorem, sed ut patrem considerasse, poenam quoque proprie ab hominibus tantum visibili modo inferri posse, afferuisse. Quibus positis non potuit non magnam pati mutationem iurisprudentia naturalis Thomasii. Valde displicuit haec nouitas non theologis modo, ex quorum ordine praeter *Innocuarum relationum* auctores ^b B. I. O. F. R. A. N. C. B. V. D. E. V. S. ^c diffensum suum testatus est, praecipue cum nouas assertiones non carere periculo crederent: sed ex I. C. Tis quoque ^d non defuerunt, qui leges diuinis posituas vniuersales maiori probabilitate et securitate, quam hypothesin de consiliis diuinis, admitti posse contenderent. Et professus quidem est Thomasius ^e, libertatem se relinquare cuilibet, cui haec sua non placuerint, manendi in via trita et communi, modo eadem sibi libertas concedatur, cetera promptissimo mutare doctrinam suam, meliora si edoctus fuerit: ast, si verum fatendum, in his

^a) Etiam hoc in Fund. I. N. et G. c. I. §. 99. 118. seq. c. 2. §. 104. Cautel. I. c. §. 59. p. 235. mutauit, eo quod philosophicas virtutes veras esse virtutes statueret.

^a) T. VI. ubi. 27.

^b) 1703. p. 852. seqq.

^c) Inst. theol. mor. P. II. c. II. §. II. p. 504.

conf. Isagog. in Hist. theol. p. 315. Hist. philos. p. 525.

^d) I. M. M. W. E. B. E. R. V. S. pec. Diff. de Legibus diu. positivis vniuersalibus. conf. P. A. L. T. H. E. N. I. V. S. Diff. an leges naturae sint stricte et proprie dictae leges.

^e) Fund. I. N. et G. c. I. p. 20.

his ipsis fundamentis I. N. et G. aperte prodidit contradictionis se non valde patientem esse, et irritatum a suspicionibus vel caussis priuatis non nullis abstinere a contumeliae nota dissentienti inurenda non posse. Nam non Weberum solum valde contemtim refutat, quos mores a philosopho non expectaueris, sed imprimis Buddeum quoque ita fugillat, ut vix a conuitiis abstineat, eo quod is pronuntiasset, dogma, quod ius naturae ad consilia magis, quam leges strictas pertineat, tale esse, ut praeципua fidei fundamenta destruat. Quae ita irritarunt Thomasii animum ^f, ut studium ei ineptum omnibus placendi, dissimulationem astutam, iniquam vindicationem alienorum pro suis, meticulositatem, inclinationem ad laudes potentiorum, contradictiones apertas etc. obiciat, quae in reformatore ethices amorem rationalem vbique crepante nemo sanus quaequierit. Quod annon caussis quibusdam arcanis adscribendum sit, iis coniiciendum relinquimus, qui circumstantias eorum temporum et ~~aventura~~ didicerunt. Certe tantis iris opus haud erat, praecipue cum haud parum esset suspectus Thomasius, noua legis definitione introducta, nouisque libertatis, voluntatis aliisque notionibus moralibus effictis et suppositis, verbis eum magis ^g, quam re ipsa nouam scientiam iuris naturalis introduxisse, ut haberet, quo alios morderet, et sibi aliquid singulare esset, atque ab aliis, qui haec tenus satellites sui fuerint (ita enim eos vocat, qui ius illud vniuersale diuinum receperant,) diuersum ostenderet. Et fatendum quoque, multum acuminis et ingenii in hac tractatione virum magnum demonstrauisse, licet scriptio*n*isti lumina et elegantia desint, vnde non repugnamus, si quis cum cel. STOLLIO ^h hunc foetum Thomasii omnibus aliis praeferendum esse ob acumen contendat. Nos id vnum dictis prooemii loco addimus, auctorem ea quae de hominis natura morali, de natura spiritus, de forma essentiali hominis, de spiritibus oppositis in homine in *Ethica* et *Tentamine de Essentia spiritus* dixerat, hoc quoque loco supposuisse, inflexisse autem ea dogmata, et abiecisse praetextu relictorum terminorum logicorum et metaphysicorum nonnulla, quae offendere reuera posse intelligebat. Ita v.c. dogmati formam essentialem hominis confidere in voluntate, surrogauit illud: principium dirigens actiones humanas non esse intellectum, sed voluntatem, itemque illi: hominem ab homine specie differre, hoc substituit: hominum singula individua a natura voluntatibus diversis et oppositis esse praedita, vel huic: hominem regi spiritibus oppositis hoc aequiparandum censuit: hominem modo ad hoc concupiscentum, modo ad aliud,

f) p. 67. et passim, item in Caussis iur. mixtis P. II.

h) I. c. conf. REIMMANN. Hist. lit. Germ.

g) Conf. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 1. §.

P. VI. p. 72.

61. p. 624.

aliud, quod priori voluntati erat oppositum, impelli. Quae idem quidem significare velleque contendit, ast prodit simul, aut prius notio-
num ambiguitate lectors eum delusisse, aut nunc mitiora et tolerabiliora supponere, et mutationem tamen fateri nolle. Verum de his lectori
a partis studio alieno iudicium relinquimus, nec de systemate Thomafia-
no arbitrium interponimus, sed ipsum potius, quoad fundamenta et ca-
pita potiora enarramus. Cuncta enim adducere velle, esset, librum
ipsum, qui in omnium manibus est, describere. Sufficiet autem ea no-
tasse, ex quibus constare potest, quo charactere, fundamento, et nexu
confit ius naturae et gentium nouo labore a Thomasio reformatum.
Ita vero praecipit:

I. Mundus constat ex inuisibilibus potentiis et corporibus visibili-
busⁱ⁾. Per potentias inuisibilis auctorem intelligere spiritum, ipse no-
nat, abstinere autem iam se ab eo vocabulo ait, propter ambiguitatem.
Quo pacto veterem cantilenam repetit, et inuisibilia omnia spiritus esse,
adeoque lucem et aetherem huc pertinere contendit. Quin spiritus, po-
tentias, facultates et virtutes sibi synonyma esse, et aërem corpus non
esse transparens, quia videri nequeat, afferit. Ex his, quae primi
fundamenti loco ponit, de reliquorum sive certitudine et perspicuita-
te sive incertitudine, ambiguitate et obscuritate facile iudicabit lector be-
nevolus, philosophandi, et notionum clararum et distinctarum pe-
ritus.

II. Nullum datur corpus visibile, quod non praeditum sit potentia
inuisibili.

III. Quod in corporibus visibile est, aut tangi potest, materiam
vocamus, inuisibilia autem et, quae tangi non possumus, vocamus na-
turam. Naturam autem semper denotare potentias et virtutes, hanc-
que clauem esse quaestiois inter Schelhamerum, Sturmum, Boyleum
agitatae de natura, contendit. Qua verisimilitudine? lector iudicet.

IV. Homo pertinet ad classem rerum visibilium, habet autem prae-
ter facultates cum aliis corporibus communes potentias, per quas ab iis
differt, nempe animam, quae se exerit facultatibus intelligendi et vo-
lendi.

V. Quia potentiae corpora singulorum generum producunt, et par-
ticulas materiae ita vniunt, ut peculiarem figuram accipiant, id quod etiam
in formando ab anima corpore fit, ideo externa figura corporis humani
ac partium eius internam et externam diuersam indolem et naturam ani-
mae humanae designat.

VI. Prae-

i) Capite I.

VI. Praeditus est homo intrinseca facultate inquirendi in sedes potentiarum propriarum ensque sentiendi.

VII. Huius ope scit, facultatem intelligendi esse in cerebro, volenti in corde; illud cogitatio est, hoc concupiscentia siue amor.

VIII. Igitur intellectus est facultas animae humanae cogitandi in cerebro, et voluntas facultas eiusdem animae concupiscenti in corde.

IX. Actus vero intellectus sunt cogitationes, quae vel de corporibus cogitant, vel de potentis, illae sensiones dicuntur, hae intellectus stricte dictus aut purus. Cae hic intellectum purum sensu Cartesiano intelligas, statuit enim auctor, nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, sed intellectus purus hoc loco notat abstractiones factas ex sensibibus.

X. Sensiones corporum praesentium dicuntur sensus communis, nec confundendae sunt cum sensibus externis: hi enim ad corpus pertinent, illae ad potentias homini proprias: hi sola perceptione, illae affirmatione intellectus constant.

XI. Nulla est cupido seu voluntas ignoti, sed omnis cupiditas requirit minimum perceptionem seu cognitionem sensus externi.

XII. Cogitatio, quae circa rerum praeteritarum imagines per sensiones impressas versatur, vocatur imaginatio, vel angustiori sensu memoria, si eas componit vel subtrahit imaginatio stricte sic dicta, vel phantasia.

XIII. Cogitationes omnes de corporibus consideratis ut totis sunt singularium et sensiborum.

XIV. Non potest esse consideratio materiae in abstracto, sed solum potentiarum. Potentia communis corporum autem, quae materia dicitur, accuratius vocatur natura corporis.

XV. Quando potentiam ab unione corporis seorsim cogitamus, oritur inde cogitatio uniuersalium, quae fit per abstractionem.

XVI. Modi cogitandi omnes fiunt aut per inuestigationem, aut per formationem propositionum: illa est quaestio et suspensio iudicii, haec affirmatio et negatio. Hae igitur actiones sunt intellectus non voluntatis: et, simpliciter falsum est, dari cogitationem termini simplicis. Petit Cartesianos et Scholasticos, ast nisi fallimur, verbis magis, quam re ipsa ab illis abit.

XVII. Series plurium cogitationum ratiocinatio seu meditatio dicitur, plures ratiocinationes ordine suo constant, seu methodo.

XVIII. Memoria pollet, qui plures sensiones recordatur ingenio, qui apte eas iungere, iudicio qui differentias potentiarum inuestigare nouit.

XIX. Omnis voluntas est concupiscentia in corde amorque vel desiderium vniendi se cum re amata, omne autem desiderium est conatus agendi.

XX. Conatus voluntatis in homine impellit intellectum ipsum, ut rem amatam valde consideret, et de mediis eam adipiscendi cogitet.

XXI. Igitur voluntas est concupiscentia cordis semper coniuncta cum cogitatione intellectus. Hinc, si consideretur absque respectu ad potentiam agendi, dicitur appetitus sensitius.

XXII. Non tamen voluntas est cogitatio, differunt enim conatus et sensio. Peripateticos et Cartesianos pungit, omnem animae operationem cogitationis nomine comprehendentes. At meras definitiones nominales esse, adeoque arbitriarum, quid cogitationis nomine significare velimus, quilibet videt.

XXIII. Actiones intellectus saepe quidem mouentur sine voluntate, sed voluntas semper mouet intellectum.

XXIV. Potentiae rerum extra hominem non solum mouent facultates corporis, sed et cogitationes, et ipsam voluntatem seu appetitum.

XXV. Falsum itaque est, voluntatem non posse cogi, potest enim irritari vel impediri per virtutes inuisibles potentiarum externarum. Valde improprie vox cogi hic sumitur, quando rationibus fluctuntur inclinationes voluntatis. Quod ut fieri posse nemo negat, ita vox cogere, ista ambiguitate multos in systemate Thomistano praeter necessitatem valde exacerbavit.

XXVI. Locomotiva facultas non pendet a cogitatione, sed subest conatui cordis, et si non semper proueniat a voluntate humana, i. e. coniuncta sit cum cogitatione, quod mouere membra velim: non vero tota ab ea pendet, sed est singularis potentia a Deo indita.

XXVII. Habet intellectus suas vires proprias, in quas nihil potest

potest voluntas, quae motum quidem cogitationum incitare, non vero listere semper potest.

XXVIII. At in affirmatione boni vel mali, quod nos ipsos afficit, in attenta consideratione huius boni et mediorum aptorum semper intellectus impulsu voluntatis subest, nec dirigitur voluntas ab intellectu. Non enim quia aliquid bonum videtur intellectui, voluntas id appetit, sed ideo, quia voluntas id appetit, id bonum videtur intellectui. Valde dispuicuit thesis ista multis, qui experientiae et naturae humanae eam repugnare contulerunt. Alii inter intellectum, voluntatem antecedentem et consequentem distinguentes concesserunt, antecedere debere sensionem grati, fine quae moueri nequeat voluntas, ait hanc irritatam tunc ita intellectum determinare, ut obiectum secundum inclinationem voluntatis consideret. Ait si *κανοφονιαν* hic excipias, nihil dixit Thomasius, quod non dictum sit ab aliis: Ipse enim supra concessit, omnem cupiditatem ad operandum requirere perceptionem seu cognitionem sensus externi, sensionem autem ex sensu sequi. Adeoque quae operose hic et in seqq. de voluntate ab intellectu libero et non dependente dictitat, aut intelligenda sunt de consideratione accurata obiecti, quod appetit post sensionem voluntas, aut de inclinatione voluntatis in se, quae tamen per sensionem determinanda est ad obiectum certum. Ex quo patet plerisque, quae tantis animorum motibus disputata sunt, subesse contentionem de vocibus. Quae semel monuisse sufficiat.

XXIX. Habent intellectus et voluntas suas actiones et passiones.

XXX. Intellectus agere dicitur, quando impellitur a voluntate ad meditandum, pati, quando mouetur ab aliis rebus praeter voluntatem ad sentiendum.

XXXI. Voluntas patitur ab aliis rebus ipsam excitantibus, non tamen ab intellectu primario; eo tamen vtitur tanquam instrumento ad excitandos affectus per cogitationes attentas.

XXXII. Intellectus agit in cerebro; loqui enim est actio corporis, non intellectus.

XXXIII. Voluntas agit extra cor, quia conatus est, non dantur itaque actiones eius immanentes.

XXXIV. Voluntas est primum agens animae humanae, quia mouet intellectum.

XXXV. Actiones a voluntate imperatae dicuntur voluntariae, morales, spontaneae, reliquae necessariae, coactae, phisicae.

XXXVI. Natura hominis moralis est complexus potentiae voluntarii cum potentia voluntati subiectis. Adeoque ad phisicam quoque suo modo pertinet.

XXXVII. Ratio humana est praedicatum solius intellectus, non voluntatis.

XXXVIII. Libere iudicat intellectus de rerum natura etiam de bono et malo, quoties a voluntate non impellitur. Seruit voluntati, quatenus ab ea impellitur.

XXXIX. Habet intellectus et voluntas suam libertatem et seruitutem, utramque non intrinsecam sed extrinsecam ratione intellectus et voluntatis.

XL. Nulla ideo datur voluntatis electio, siue libertas indifferetiae.

XLI. Dum non semper intelligitur, quod voluntas agat irritata a potentia externis, hoc intuitu libera dicitur.

XLII. Spontaneum et liberum intrinsece toto coelo differunt. Spontanea enim est actio, quae a voluntate est imperata, dicitur vero libera eo respectu quo ipsa voluntas.

XLIII. Spontanea actio homini imputatur, quia eius auctor est, non vero quia libera est.

XLIV. Potentiae omnes inter se aut vniuntur, aut pugnant, in hoc casu potentior facultas vincit minus potentem.

XLV. Bonum dicitur, quod potentias alicuius corporis conservat, malum quod eas, et sic ipsum quoque corpus destruit.

XLVI. Vno potentiarum cum corpore vita dicitur, solutio mors: vita durante corporis partes, quae sunt sedes potentiarum, manent vnitae, morte dissoluuntur particulae corporis, potentiae auolant ad potentias separatas, in nihilum enim redigi haud possunt.

XLVII. Corpus itaque mortale est, potentiae immortales.

XLVIII. Peculiare est in homine, quod habeat potentiam primaria cuius bona saepe repugnant bono totius, quod tamen vere bonum est, bonum partis totius bonum destruens bonum apparet, id est malum.

XLIX. Co-

XLIX. Conatus ad rem sibi conuenientem dicitur desiderium, amor, spes, conatus ad rem sibi aduersam odium, fuga, horror, metus. Dicuntur passiones, quia a rebus extrinsecis animo gratis vel non gratis regulariter ad motum excitantur.

L. Ratio quando libera est, id est a voluntate non mouetur, et ita cognoscit differentiam inter bonum verum et *apparens*, *recta* dicitur. At impulsa a voluntate ad bonum *apparens* dicitur corrupta.

LI. Singuli homines habent voluntates in paucis conuenientes, in multis diuerfissimas et saepe pugnantes et oppositas: quin singuli homines non volunt perpetuo, quod semel volunt, sed saepe diuersa et opposita. Patet id ex diuersa figura facierum, quae passiones diuersas significant.

LII. Non itaque homo est species infima, nec humano generi vna eademque natura est.

LIII. Dantur in homine tres praecipuae voluntates sive cupiditates, voluptas, avaritia, et ambitio, quae omnibus hominibus dominantur, sed diuersa mixtura.

LIV. Iste tres cupiditates non sunt diuersi motus sibi inuicem naturaliter succedentes, directi a communi principio volendi aut ab intellectus varia modificatione orti. Actiones enim pugnantes voluntariae non possunt oriri ex communi et vna voluntate, sibi enim repugnant in affectionibus externis.

LV. Ex his sequitur, ea quae communiter electioni adeoque libertati voluntatis tribuuntur, magis referenda esse ad passiones voluntatis aut coactionem et necessitatem. Orta enim pugna semper vincit potentia maior.

LVI. Voluntas omnis potentia actiua sua natura est, et si multae eius affectiones ab aliis potentis oriantur, immo omnes eius actiones ab aliis potentis excitari et sic passiones dici possint ^{k)}.

LVII. Tres primarii affectus, voluptas, ambitio, avaritia, sunt tres facultates actiuae impellentes et intellectum et locomotiuam ad vniuersitatem cum re grata etiam absente. Et eadem trium odiorum ratio est ad fugiendam rem ingratam.

LVIII. Sed spes, metus, gaudium, tristitia sunt passiones animae, ortae ex sensu potentiae alterius adiuuantis vel repugnantis illis affectibus.

LIX.

k) cap. 2.

LIX. Passiones animi sunt duplices, vel quibus voluntates primariae excitantur, vel quibus supprimuntur.

LX. Itaque accurate loquendo, non nisi duae affectiones affectuum primorum sunt, spes et metus, illa connata est, hic aliunde aduenit.

LXI. Spes est affectio orta ab ipsa aliqua prima voluntate, metus a potentiis aliis, estque eminenter sic dicta passio voluntatis.

LXII. Possunt affectus dici passiones, quatenus augeri possunt et deprimi a potentiis aliis.

LXIII. Spes et metus rationalis diuinus dicuntur religiositas, pietas, metus filialis: spes et metus irrationalis, superstitionis, metus servilis: carentia omnis metus diuini, et metus tantum humanus, atheismus.

LXIV. Qui connexionem potentiarum non solum intuitu praesentis, sed et sequentium influxum recte aestimat, sapiens et prudens dicitur.

LXV. Quorum potentia intellectualis immediate a Deo agitata creditur, prophetae dicuntur, quorum voluntas heroës, at quorum intellectus et voluntas censetur agitata a potentiis inuisibilibus dependentibus appellantur magi. Hos omnes a spuriis secernere, sapientis et prudentis est, quique naturas potentiarum primae et secundarum accurate nouerit.

LXVI. Voluntas humana omnis est potentia finita, nec ad impossibilia extenditur: limites tamen eius difficulter definiuntur.

LXVII. Exactius cognosci possunt potentiae aliorum corporum ad potentias eiusdem speciei relatae, quam potentiae hominum inter se.

LXVIII. Omnis potentia, maxime homo, habet vires nocendi et utilis quoque esse potest homini.

LXIX. Magis metuendi sunt homines, quam ut spes sit in illis collocanda, quia saepius possunt nocere, et saepius volunt.

LXX. Sapiens plures adiuuat, et plures tamen metuit, paucissimus vero resistit, in paucis spem aliquam, in nemine nisi in potentia aeterna fiduciam ponit.

LXXI. Potentiam propriam non metitur sapiens ex potentia aliorum hominum, nec horum ex propria.

LXXII.

LXXII. Multae sunt potentiae quae voluntates primas excitant, multae quae deprimunt, e. c. cibus et potus voluptatem, laus et vituperium ambitionem, bonorum inaequalitas avaritiam.

LXXIII. Voluntas hominis dominans, etiam si non sit excitata a potentis extrinsecis, semper vincit voluntatem inferioris potentiae, si haec sola sit, nec adiuvetur aliunde. Ait si duae inferiores voluntates vires iungant, vincent dominantem: idque fiet multo magis, si adiuventur a potentis externis.

LXXIV. Passio infirma a potentis externis valde excitata saepe operabitur magis sensibiliter quam in aliis hominibus, vbi est passio dominans. Ait ad id magna potentia externa opus est.

LXXV. Sunt naturaliter certae excitationes et depressiones aut pugnae potentiarum humanae voluntatis diuerorum hominum, sed plerisque occultae.

LXXVI. Dantur exhalationes morales siue effluvia et emanationes rerum, quae sensus feriunt, et afficiunt hominem eiusque voluntatem.

LXXVII. Voluntas hominis semper est coniuncta cum spe aut metu, adeoque sine iis nulla datur actio voluntaria.

LXXVIII. Actio voluntaria omnis intuitu dependentiae a voluntate non est libera, intuitu principii dirigentis voluntatis est vel coacta, vel libera.

LXXIX. Potentia voluntatis libera est, quando homo spe conata agit absque externa vi, vel desiderium aut spem incutiente, vel metum excitante, adeoque iterum extrinseca non electiue. Vis autem est vel visibilis, quae in corpus fit, vel inuisibilis, quae in animum.

LXXX. Omnis actio non voluntaria seu non spontanea, est inuita: non autem omne coactum est inuitum.

LXXXI. Ad aestimationem actionum voluntiarum non semper requiritur, ut voluntas praecedat, sed sufficit, si subsequatur actionem.

LXXXII. Spontaneum est vel liberum vel coactum: illud, si voluntas impulit locomotiam absque extrinseca excitatione vel voluntatis primae et absque metu, hoc, si voluntas excitatione spei vel metus extrinseca fuit coacta.

LXXXIII. Mores sunt actiones plures voluntatis conformes¹⁾.

LXXXIV. Insipientium alii mores sunt, quam sapientium. Illi enim se maxime amant, se habent pro creaturis praestantissimis, praestantiam quaerunt in intellectu, et in eo ponunt essentiam hominis, quam eandem omnibus hominibus faciunt, et intellectum volunt dirigere voluntatem, eamque dicunt liberam nec posse cogi, esseque vnam, et differre ab appetitu sensitivo, etc.²⁾

LXXXV. Mores stultorum differentes sunt intuitu trium voluntatum primariarum.

LXXXVI. Ex passionum mixtura fluit, quod stulti alii sint erudiiti alii stupidi vel idiotae. Illi ob pertinaciam et opinionem sapientiae maiores stulti sunt hisce. Non tamen eruditio stultos facit, sed potest esse sapiens eruditus.

LXXXVII. Passiones dominantes non ita simpliciter et extreme malae sunt, ut non possint dirigi ad vere bonum finem, nempe tranquillitatem.

LXXXVIII. Itaque nullus homo tam miser et stultus est, qui non possit adhiberi a prudentibus ad utilitatem communem hominum.

LXXXIX. Alterantur passiones dominantes aetatis hominum et climatum coeli diuerso, et educatione. Hinc varietas morum inter populos diuersos.

XC. Varii hominum mores opus habent norma, id quod eorum demonstrat non praestantiam sed miseriam, illa autem sapientem postulat³⁾.

XCI. Experientia et meditatio sunt affectiones sapientis.

XCII. Inter stultos minimus habetur loco sapientis.

XCIII. Mixtura ambitionis et voluptatis est character primarius aptorum praे reliquis ad sapientiam, coniuncta cum aetate proiecta.

XCIV. Regula de conscientia erronea et recta nullum praebet usum vitae, adeoque haec norma esse nequit.

XCV.

1) cap. 3.

2) Hae omnes assertiones Thomasi singulares et proprie sunt. Quos ideo facile vna thesi sic exprefſeris, insipientem esse, quisquis notiones et opinioneſ Thomſianas non ſequitur.

3) c. 4. Examintat haec, et quid ſibi placeat, quid diſplicet more ſuo eleganter et acute expoſit LEIBNIZIUS Ep. XI. Vol. IV. p. 73. ſeqq.

XCV. Norma duplex est, qua vtitur sapiens erga stultos, consilium et imperium, excitant enim spem et metum insipientum.

XCVI. Sapientum bonum triplex est, honestum, iucundum, vtile. Ast simul coniunguntur.

XCVII. In danda stultis norma attendendum est sapienti ad id, vt ad eorum capacitatem respiciat, normam illis vtilem faciat, idque stultis ostendat.

XCVIII. Consilium supponit paritatem, imperium, superioritatem.

XCIX. Consilium ostendit bona et mala necessaria, imperium arbitraria; illud non habet vim cogendi, hoc habet, illud non obligat externe sed interne, hoc externe: illa sapiens regitur, hoc stultus.

C. Virtus sui ipsius praemium est.

CI. Proprie praemium et poena sunt externa.

CII. Stultus metuit saepe dolores et imaginarias potentias: qua imaginatione sapientes vtuntur ad emendandos stultos.

CIII. Norma intenditur, vt stulti ducantur ad quietem internam et pacem externam.

CIV. Tres stultorum gradus sunt, maximi, qui turbant pacem externam, aduersus hos opus imperio medii, qui pacem externam non augent, aduersus quos consilio et imperio opus, minimi, qui non sentiunt pacem internam, his saltem consilio opus est.

CV. Consulentis et imperantis personae difficulter cadunt in vnum hominem: hinc alii doctores sunt, alii principes;

CVI. Actiones extreme bonae sunt, quae tendunt ad acquirendam pacem internam, mediae, quae non turbant pacem externam nec tamen promouent, extreme malae, quae eam turbant, mediae autem pluribus gradibus gaudent, prout ad bonum vel malum referuntur.

CVII. Iustum opponitur malo extremo, honestum est bonum eminens, quod non succumbit cupiditati, decorum est bonum medii generis. Honestum dirigit actiones insipientium internas, decorum externas, vt benevolentiam aliorum acquirant, iustum, ne pacem turbent, turbatam restituant.

CVIII. Differt pactum a consilio et imperio, ast non nisi his suppositis obligat.

CIX. Stricte lex sumitur pro iussis imperantium adeoque hoc sensu differt a consilio et pacto ^{o)}.

CX. Legis stricte dictae virtus immediata est praecipere et vetare, mediata, per magistratus punire, iudicialiter cogere, et annulare actiones contra legem.

CXI. Legis effectus et intentio est obligatio, in sensu stricto externa, in lato interna.

CXII. Ius oritur ex laxatione voluntatis eiusque libertatis externae, obligatio vinculum iniicit voluntati eiusque libertati externae. Vtrumque refertur ad normam, sed diuerso modo.

CXIII. Ius duplex est, vel quod abstrahendo a voluntate omni habeo, vel quod ex lege humana et pacto oritur.

CXIV. Oppositum obligationis et iuris est iniuria.

CXV. Ius omne externum est non internum, i. e. relationem habet ad alios, obligatio etiam interna ad se ipsum esse potest, oriturque haec ex regulis honesti illud ex regulis iusti.

CXVI. Obligatio interna facit hominem virtuosum, externa iustum.

CXVII. Ius pro lege acceptum est vel naturale vel positivum: illud cognoscitur ex ratiocinatione animi tranquilli, hoc requirit reuelationem et publicationem.

CXVIII. Ius naturale sumitur vel tale pro omnibus praecceptis moralibus ex ratiocinatione fluentibus vel stricte pro solis praecceptis iusti. Hinc diuersa vtriusque sunt cognoscendi principia.

CXIX. Omne ius positivum intuitu publicationis, quae essentialis est, est humanum, id est, mediantibus hominibus reuelatum.

CXX. Ius naturale cordibus inscriptum est a Deo, indeque diuum est, nec reuelatione opus habet.

CXXI. Lex naturalis magis ad consilia pertinet, quam ad imperia. Lex enim pro iussum sumitur non doctoris, sed imperantis; ratio relictâ fibi nescit, quod Deum concipere debeat, ut regem aut dominum, qui poenas externas arbitrarias infligit legem naturae violentibus: videt enim omnes poenas, quae non sunt sub imperio, esse naturales, et impudicâ dictas: propriae enim ab imperante dictantur, et visibiliter inferuntur; leges quoque publicantur, philosophus ignorat publicationem

iuris

o) capite 5.

iuris naturalis. Etiam sapiens concipit Deum magis ut patrem, quam ut dominum, illud enim metum rationalem producit, hoc seruilem. *Kugler dicitur iuris naturalis Thomasiana, qua potissimum a priore iurisprudentiae naturalis systemate abit, totumque immutauit. Quae cum plane singularis sit innumeritas contradictiones passa est, fueruntque inter ipsos Thomasii collegas, qui hanc distinctionem inter legem et consilium ad ius naturae applicatam tanquam figmentum reiicerent. Inter quos etiam fuit acutissimus G V N D L I N G I V S*, „qui existimat, ob rationes adductas yadimonium non deferendum esse: esse enim exploratum Deum non solum ab homine exigere, ut veritatem vtriusque legis, absolutae puta et hypotheticae, intelligat, sed etiam effectui det, atque sollicite exequatur. Priori respectu legem esse consilium paternum, que monitum, quod iam Pufendorfius obseruauerit, posteriori legis proprie dictae nomen habitumque induere. Quicquid enim Deus serio velit, illud etiam serio praecipere, et quidem cum imperio, qui potentissimus simulatque iustissimus mali cuiusque vindicta fit. Hoc que imperium propterea necessarium esse, ut timori miseriae naturalis iungatur timor diuinus, et homini noua necessitas hoc est, non obligatio tantum interna sed etiam externa imponatur exsequendi, quod Deus per rationem homini reuelat, secus si faxint mortales, poenam non solum eos naturalem manere, verum etiam arbitrariam, insequi, quamvis non tam facile percipiatur quam humana. Πρώτον Φενός autem in eo potissimum latere, quod sapiens in abstracto sine vlla immutatione, non autem vti nunc inueniatur, et in concreto spectetur.“ Non addimus alia, inculcata a viris doctis e. c. inutilem logomachiam introduci, supponi manifeste falsa, ratione dictante, Deum non ut patrem solum, sed ut imperantem considerandum esse etc. Haec enim sola sufficiunt, ut hanc Venerem non omnibus placuisse, ostendatur.

CXXII. Si Deus concipitur, ut pater, consiliarius, doctor, et honestas ac turpitudo denotat magis bonitatem aut malitiam, seu vitium in genere, quam in specie iustitiam et iniustitiam, verum est, actus, de quibus ius naturae tam late quam stricte dictum agit, esse per se et natura sua morali, intuitu totius humani generis malos ac bonos. Viderint, quorum interest, annon hac thesi prodiderit Thomasius, totam illam disputationem, quam contra Scholasticos suscepit Pufendorfius, continuauit et magnis triumphis egit Thomasius, profligauerunt iterum Leibnizius et Wolfius, ad verborum contentiones pertineat?

Ttt 3

CXXIII.

p) *Via ad veritatem. P. III. c. 1. §. 26. seqq. p. 8. seqq. conf. L E L E N I Z. I. c.*
q) *cap. 6.*

CXXIII. Ius quatenus significat potentiam moralem ad normam relatam, naturale dicitur, quod idem esse solet apud plerosque homines nobis notos, posituum quod variat.

CXXIV. Ius naturae obligat homines etiam erronce de Deo sentientes.

CXXV. Principium cognoscendi I. N. et G. non est voluntas diuina, nec sanctitas et conuenientia cum ea, nec conuenientia cum statu integro nec seruanda pacta, nec quaerendam pacem, vbi haberi potest, vbi non potest, quaerenda pacis auxilia: nec custodia socialitatis.

CXXVI. Sed propositio prima I. N. late dicti est: facienda esse, quae vitam hominum reddunt maxime diuturnam et felicissimam.

CXXVII. Primum principium honesti est: fac tibi, quae ab aliis tibi vis fieri; decori: fac aliis, quae tibi vis fieri; iusti: non fac aliis, quae tibi non vis fieri.

CXXVIII. Conclusiones inde deriuantur in doctrina honesti: poteritendum esse, spem cupiditatis erigendam esse sapientibus remedii, excessum cupiditatum reprimendum metu dolorum ignominiae, paupertatis; fugiendas esse occasiones irritantes, evitandam esse securitatem et desperationem, vtendum esse conseruatione hominum, qui mores habent nostris oppositos, oppugnandas passiones omnes, non differendam esse emendationem, non desinendam, non quaerendam solitudinem.

CXXIX. Conclusiones principii decori sunt: remittendum sponte de iure proprio; grata aliis facienda promte et sincere, parum grata non nisi necessario et quasi coacte; non danda scandala tam grata quam non grata; patienter ferendam esse aliorum stultitiam.

CXXX. Conclusiones principii iusti sunt: non turbandois alios in vnu iuris sui; etc. Simplicitatem et evidentiam sectandam, evitandas cauillationes et inutilem scrupulositatem.

CXXXI. Regulae iusti coercent malum summum, decori, medium, honesti infimum; primae promouent bonum infimum, secundae medium, tertiae summum. etc.

CXXXII.

r) Oenf. quae acute et solide monet LEIBNIZIUS l. c. p. 76. et respondit Bierlingius p. 79.

CXXXII. Regulæ iusti et honesti pauciores limitationes admittant, quam regulæ decori.

CXXXIII. Auctoritas paratur actionibus sapientibus.

CXXXIV. Auxilium sapientis triplex est, exemplum, praemium, poena, haec necessario coniungenda.

CXXXV. Praemia et poenae applicanda merentibus.

CXXXVI. Is vero meretur praemium, qui fecit secundum regulas sapientum; et poenam, qui fecit contra.

CXXXVII. Ergo meritum est relatio actionis humanæ voluntiae, ad praemia et poenas, seu ad res gratas et non gratas.

CXXXVIII. Imputare, est, aliquem declarare caussam moralis, ad quam debeat applicari effectus moralis.

CXXXIX. In imputatione promissorum non solum respicitur ad voluntatem promittentis, sed etiam ad aptitudinem acceptantis.

CXL. Optima I. N. methodus est, quam adhibuit Hobbeius; ut primo agatur de libertate tum de imperio, et tandem de religione.

Habes, Lector, principia, regulasque potiores, secundum quas instruendam disciplinam Iuris naturalis, emendandamque iurisprudentiam diuinam censuit Thomasius. Intelliget ex his attentus quilibet, in praescribendis officiis erga Deum, se ipsum, alios longe alio, quam olim, cothurno Thomasium incedere. Id quod in sequentibus ostendit, et qua ratione emendanda, reconcinnanda et refingenda sint, quae prius de officiis disputauerat, explicat. Quae cum nostrum scopum minus feriant, prolixiora etiam sint, quam ut hoc loco adduci queant, apud ipsum virum summum quaerenda, et cum institutionibus iurisprudentiae diuinæ comparanda sunt. In iis multa sunt, quibus arcana papatus et potentiae clericorum inter Protestantes, si illum audis, adhuc superantia confodere gestit. Hoc enim, dicimus non potest, quam mire illi argumentum arriferit, quod *ἐντὸν ἀνον*, nonnunquam ad scopum suum traxit. Cuius rationes quidem in *Cautelis circa praecognita iurisprudentiae ecclesiasticae*, exposuit, quae vero, an sufficere possint lectori prudenti, et an duce veritate, studio partis deposito neglectoque, conscriptae fuerint, aliis expendendum relinquimus.

mus. Id modo velut *negatice* aliquod monemus: commendare ^t Thomasum GODOFREDI ARNOLDI *Historiam ecclesiasticam et haeresiologicam*, velut omnium optimum et praestantissimum opus, cuius auctor fere solus inter nostrates vel certe omnium primum sensibiliter despere desierit, quem tamen fabulas, libros suppositios, ineptasque mysticae theologiae regulas subinde pro legitimis habuisse, negare ipse non potest. Ex hoc enim fonte cum pleraque assertiones et cautelae profluxerint, quibus postea in I. N. et G. officia circa religionem instruxit, facile palpabit lector, riulos fonte priores esse haud posse. Cuius tamen caussas arcanae rimari, cum ad institutum nostrum non pertineat, hoc loco supersedemus. Multa vero contra mysticos dum cordate monet, prodit, philosophiam suam a priori typo in haud paucis recessisse.

t) cap. 3. §. 41. p. 32. cap. 16. §. 6. p. 173.

CAPVT